

KULISSIEN TAKANA

Raportti median ei-julkisesta itsesääntelystä

Markku Lehtola¹

”Läpinäkyvyys” on suosittu käsite journalismissa. Käsitettä tutkineen Mari Uusivirran mukaan läpinäkyvyydellä tarkoitetaan journalismissa sitä, että ”aiemmin takahuoneissa piilotellut toimintatavat ja toimintaa ohjaavat periaatteet tehdään lukijoille näkyviksi”.² Toiminnan eettisyyttä läpinäkyvyys ei aina takaa, mutta ”sen poissaolo on petoksen edellytys”, huomauttaa journalismin tutkija Patrick Lee Plaisance.³

Toimivan demokratian eetokseenkin läpinäkyvyyden arvo kuuluu. Vallankäyttöä vahtiva media vannoo usein juuri tämän arvon nimiin. Hyvästä syystä media edellyttää, että valtaa käyttävät organisaatiot toimivat läpinäkyvästi. Vain avoimina ja läpinäkyvinä ne ovat demokratiassa hyväksyttäviä.

Median itsesääntelyn taustayhteisötkin tapaavat muistuttaa avoimuudesta ja läpinäkyvyydestä. Journalistiliitto korostaa niitä sananvapauteen kuuluvina arvoina.⁴ Sanomalehtien Liiton mukaan lehdistön tavoitteena on lisätä avoimuutta.⁵ Ylen toimitusjohtaja painottaa, että mediayhtiöiltäkin odotetaan yhä suurempaa avoimuutta ja läpinäkyvyyttä: ”On selvää, että avoimuuden vaade koskee erityisesti julkisin varoin rahoitettua Yleä.”⁶

Itsesääntelyä käytännössä harjoittava Julkisen sanan neuvosto (JSN) on korostanut, että ”avoimuus ja läpinäkyvyys ovat uskottavan journalismin keskeisiä periaatteita”.⁷ Vuoden 2011 alussa JSN:n kannatusyhdistyksen puheenjohtaja kertoi, että Journalistin ohjeita uusittaessa ”periaate oli alusta saakka tehdä journalistisesta prosessista suurelle yleisölle helpommin avautuva”.⁸

Tämä journalistinen raportti kertoo siitä, miten avoimuuden ja läpinäkyvyyden nimiin vannovat median yhteisöt harjoittavat itsesääntelyä kulissien takana, piilossa kansalaisten katseelta. Kyse ei ole vain joistakin yksittäisistä ratkaisuista, vaan median itsesääntely on Suomessa nyt jo pääosin ei-julkista.

Raportin näkökulmana on median ja sen itsesääntelyn suhtautuminen yleisölle välitettävän tiedon todenmukaisuuden vaateeseen. Näkökulma on kapea, mutta vaade ei etenkään yleisön aseman kannalta ole yhdentekevä. Kyse on paljolti luottamuksesta. Varsin monet luottavat yhä

¹ Tiedot kirjoittajasta raportin lopussa.

² Uusivirta, Mari (2013): Muotisanan arvoitus. Läpinäkyvyys journalismissa ja sen tutkimuksessa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, s. 2.

³ Emt., s. 29.

⁴ Journalistiliitto 23.2.2015. Hallitusohjelmatavoitteet kaudelle 2015–2019.

⁵ Sanomalehtien Liitto 21.1.2010. Esitys tuntijakoryhmälle.

⁶ Ylen vastuuraportti 2012, Lauri Kivinen, s. 5.

⁷ Ks. esim. JSN:n päätös 5196/SL/13.

⁸ Pihlajamäki, Riitta: Tunne ohjeet, journalisti! Suomen Lehdistö 19.1.2011.

mediaan: siihen luottavien osuus on viime vuosien kyselyissä ollut 42–69 prosenttia.⁹ Mutta voi kysyä, onko luottamus mediaan perusteltua. Journalismin luotettavuutta tutkiva Ville Manninen pitää luottamusta hyödyllisenä vain, jos luotettu sen ”todella” ansaitsee.¹⁰ Ottaako media totuudellisuuden vaateen niin vakavasti, että se todella ansaitsee yleisön luottamuksen?

Kyse on myös demokratiasta. Toimiiko demokratia, jos totuudellisuuden vaatimus ei toteudu? Todenmukaista journalismia selvittänyt tutkijatohtori Heikki Kuutti korostaa kansalaisten demokraattisen osallistumisen vaativan, että heillä on asioista paikkansapitävää tietoa.¹¹ Tämän raportin havainnot viittaavat siihen, että tiedon todenmukaisuuden vaatimuksen täyttymisestä ei ole takeita.

Kun median itsesääntelyä harjoitetaan kulissien takana, kansalaiset eivät voi tietää, ovatko julkaistut tiedot sittenkään olleet totta vai ei. Heillä ei nimittäin ole aavistustakaan siitä, millaiset asiavirheet media voi hyvää journalistista tapaa rikkomatta jättää korjaamatta. Siksi kansalaiset eivät tiedä, missä hyvän journalistisen tavan rajat todenmukaisuuden vaadetta ajatellen oikeasti ovat. Raportin esimerkit osoittavat, että tosiasialliset rajat eivät näy lehtien oikaisupalstoilta eivätkä Julkisen sanan neuvoston julkaisemista päätöksistä.

Julkisen sanan neuvosto

Julkisen sanan neuvosto on tiedotusvälineiden julkaisija- ja toimittajajärjestöjen sekä Yleisradion vuonna 1968 perustama itsesääntelyelin. Sen tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa sekä puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Perustiedot JSN:stä löytyvät sen kotisivuilta.¹²

JSN:n kulissien takaisen toiminnan taustoihin kuuluu se tosiasia, että median itsesääntely on luonteeltaan ”aitoa” itsesääntelyä. Sääntelyjärjestelmiä tutkinut professori Jyrki Tala on määritellyt aidoksi sellaisen itsesääntelyn, johon julkinen valta ei millään tavalla puutu eikä osallistu, ei rahoita itsesääntelyä eikä nimeä henkilöitä sen toimielimiin.¹³

Julkinen valta ei olekaan koskaan puuttunut itsesääntelyyn, eikä se ole nimennyt henkilöitä itsesääntelyn toimielimeen. JSN:n perustamisesta alkaen oikeusministeriö on kuitenkin joka vuosi myöntänyt itsesääntelyelimelle harkinnanvaraista valtionapua.¹⁴

Tarkasti ottaen JSN:n toiminta ei näin ollen ole Talan tiukan määritelmän mukaista aitoa itsesääntelyä. Käytännössä toiminnan voi silti ajatella olevan juuri sitä. Näin siitä syystä, että oikeusministeriö ei ole katsonut voitavansa asettaa JSN:n valtionavulle mitään itsesääntelyn sisältöä tai järjestelyjä koskevia ehtoja.¹⁵

⁹ Tiedebarometri 2013, Kunnallissalan kehittämissäätiön kysely joulukuussa 2013 ja syksyn 2014 Eurobarometri.

¹⁰ Manninen, Ville: Journalismin uusi luotettavuus internetin aikakaudella. Teoksessa Journalismi ajassa. 2014, s. 188.

¹¹ Kuutti, Heikki (2015): Todenmukainen journalismi, s. 10. Vuoden 2015 alusta Kuutti on toiminut Julkisen sanan neuvostossa maallikkojäsenenä.

¹² JSN:n kotisivut: <<http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>> ja <<http://www.jsn.fi/jsn/jsn-n-perussopimus/>>.

¹³ Tala, Jyrki (2007): Selvitys vaihtoehtojen hyödyntämisestä erityisesti yrityksiin vaikuttavan lainsäädännön valmistelussa. Raportti kauppa- ja teollisuusministeriölle, s. 9.

¹⁴ Vuosina 2005–2014 OM:n myöntämä valtionapu oli JSN:n vuosikertomusten mukaan noin 80 000 euroa vuodessa. Valtionapu on viime vuosina kattanut vajaan neljänneksen median itsesääntelyn menoista.

¹⁵ Oikeusministeri Tuija Braxin 8.2.2008 vastaus (163/911/2007) kirjeeseen, jossa esitin ministeriölle, että se asettaisi JSN:n valtionavulle yleisön edun turvaavia ehtoja.

Julkisen vallan näppien pysymistä erossa median itsesääntelystä voi pitää osoituksena JSN:n perustajien tavoitteiden toteutumisesta. Journalistiliiton arkiston asiakirjat kertovat, että itsesääntelyn käynnistämistä vauhditti juuri alan toimijoiden kokema valtiollisen sääntelyn uhka.

Suomen Sanomalehtimiesten Liiton puheenjohtaja Jyrki A. Juuti esimerkiksi kiirehti vuoden 1967 syyskuussa itsesääntelyn käynnistämistä. Hänen mukaansa liiton tarkoituksena ei ollut se, ”että valtio tai julkinen valta yleensäkin tulisi virallisiin edustajin mukaan instanssiin, minkä asiana on hyvän lehtimiestävän tulkinta”.¹⁶ Kustantajiaakin alan ikioma, hyvää lehtimiestapaa tulkitseva ”instanssi” houkutti. Sen avulla voitaisiin höllätä niitä valtiollisen sääntelyn paineita, joita sensaatiolehtien kirjoittelu oli synnyttänyt.¹⁷

Tarkasteltaessa kulissien takaista itsesääntelyä on syytä huomata toinenkin asia: yleisölläkään ei ole mitään roolia median itsesääntelyssä. Yleisö ei ole koskaan voinut vaikuttaa itsesääntelyssä sovellettavaan eettiseen koodiin eikä osallistua millään tavoin itsesääntelyelimen toimintaan. Monille tämä saattaa olla yllätys, koska sanomalehdissä on viime vuosikymmeninä tuon tuosta kirjoitettu ”yleisön edustajista” Julkisen sanan neuvostossa.

Yleisön edustajista puhuttiin jo 10.12.1968 Helsingissä Hotelli Marskin M-klubissa järjestetyssä JSN-sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa. Neuvoston perustamista valmistelleen työryhmän puheenjohtaja Lars Bruun kertoi, että journalistiikan ja julkisen sanan oman ammattiväen lisäksi ”neuvostoon tulee lukijain näkemyksiä tulkitsemaan yleisön edustajiksi valittuja jäseniä”.

Alusta asti oli selvää, että yleisön edustajien valinnasta vastaisi itsesääntelyelin itse. ”Sen aseman vuoksi, mikä neuvostolla on julkisen sanan omana elimenä, ei yhdenkään jäsenen nimeämistä tai valitsemista ole katsottu voitavan jättää mistään ulkopuolisesta instanssista riippuvaksi”, Bruun huomautti.¹⁸ Median yleisö oli yksi niitä ”ulkopuolisia” instansseja, joista riippuvaksi yhdenkään JSN:n jäsenen valitsemista ei katsottu voitavan jättää.

Oivallus JSN:n maallikkojäsenten kutsumisesta ”yleisön edustajiksi” oli kaiketi tuontituote Isosta-Britanniasta. Sikäläisen British Press Councilin omaksumaa itsesääntelyelimen maallikkojäsenten valintatapaa ainakin oli määrä noudattaa: ehdollepano kuuluisi JSN:n taustayhteisöjen nimeämille neuvoston varsinaisille jäsenille.¹⁹

JSN:n maallikkojäsenten valitsemisesta yleisön edustajiksi vastaa yhä neuvosto itse. JSN:n perussopimuksen 5. pykälän mukaan ”neuvosto valitsee yleisön edustajiksi viisi jäsentä ja heille henkilökohtaiset varajäsenet”. Valittavien tulee olla maallikkoja, eli he eivät saa olla minkään joukkoviestimen palveluksessa eivätkä sellaisen luottamustehtävissä. Kahdella maallikolla ja heidän varajäsenillään tulee nykyään olla ”erityistä perehtymistä sananvapausasioihin tai eettisiin kysymyksiin”.²⁰

Yleisön edustamisen ja sen etujen vaalimisen kanssa JSN:n maallikkojäsenillä ei ole ollut neuvoston koko olemassaolon aikana mitään tekemistä. Kansalaiset eivät ole heitä valinneet,

¹⁶ Puheenjohtaja Jyrki A. Juutin 15.9.1967 kirje Suomen Sanomalehtimiesten Liiton hallituksen jäsenille ja varajäsenille. Journalistiliiton arkisto.

¹⁷ Lehto, Keijo (2006): Aatteista arkeen, s. 97.

¹⁸ Lainopin kandidaatti Lars Bruunin puhe JSN-sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa 10.12.1968. Journalistiliiton arkisto.

¹⁹ JSN:n perustamista valmistelleen työryhmän päivämätön ja korjaamaton mietintö vuodelta 1968. Journalistiliiton arkisto.

²⁰ JSN:n kannatusyhdistyksen kevätkokouksen 19.5.2015 hyväksymä perussopimus <<http://www.jsn.fi/jsn/jsn-perussopimus/>>.

eivätkä he ole olleet tekemisistään millään lailla tilivelvollisia kansalaisille. Jos maallikkojäsenet ylipäätään mitään edustavat, he edustavat neuvostoa, joka heidät on jäsenikseen valinnut.

Kantelujen karsinta

Kotisivuillaan Julkisen sanan neuvosto kertoo, että ”kantelun voi tehdä neuvostolle kuka tahansa, jonka mielestä lehdistössä, radiossa tai televisiossa on loukattu hyvää journalistista tapaa”. Läheskään kaikkia kanteluja JSN ei kuitenkaan ota käsiteltäväkseen eikä tee niistä julkisia, vapauttavia tai langettavia päätöksiä. Itse asiassa ylivoimainen enemmistö kaikista kanteluista karsitaan: JSN:n puheenjohtaja yksinkertaisesti vain päättää, ettei kantelua oteta neuvostossa käsiteltäväksi. Tähän menettelyyn hänet oikeuttaa neuvoston perussopimuksen 12. pykälä.²¹

Karsintaperusteet käyvät ilmi perussopimuksen 10. pykälästä. Sen mukaan neuvosto ei ota käsiteltäväkseen nimettömiä eikä yli-ikäisiä kanteluja. Jos kantelun kohteena olevan jutun julkaisemisesta on kulunut yli kolme kuukautta, kantelu karsitaan. Saman kohtalon kokee kantelu, jos kantelija selvästi hakee päätöstä samassa asiassa nostettavaa oikeusjuttua varten. Nämä kolme karsintaperustetta ovat luonteeltaan ”teknisiä” ja nähdäkseni hyvin perusteltuja.

Yleisön oikeuksien kannalta ongelmallinen on perussopimuksen 10. pykälässä mainittu neljäs karsintaperuste: ”*Muukin asia voidaan harkinnan mukaan jättää käsittelemättä tai lopettaa sen käsittely.*” Kaikkien tässä raportissa esiteltävien kantelujen karsinta on oikeutettu juuri tällä harkintaperusteella. Perusteen tarkoitus ei ole pykälän tekstistä suoraan luettavissa, mutta JSN:n vuosikertomuksista saa vihjeitä, mitä itsesääntelyelin ”harkinnalla” tarkoittaa.

Karsintaan johtaneen harkinnan mainitaan liittyneen muun muassa siihen, että asia on ”periaatteelliselta merkitykseltään vähäinen”.²² Toisen vihjeen tarjoaa toteamus, että ”puheenjohtaja karsi kanteluita, jotka olisivat itsestään selvästi johtaneet vapauttaviin ratkaisuihin neuvostossa”.²³ Yhtenä vuonna puheenjohtajan todetaan karsineen kanteluja ”erityisesti sillä perusteella, ettei hän katsonut niiden kohdistuvan sellaisiin Journalistin ohjeiden kannalta merkittäviin sisältöihin, joita olisi syytä käsitellä neuvostossa”.²⁴

Näiden vihjeiden perusteella voi todeta ”harkinnan” tarkoittavan käytännössä muun muassa sitä, että JSN:n puheenjohtaja tulkitsee Journalistin ohjeissa ilmaistua hyvää journalistista tapaa. Kaikissa tämän raportin esimerkitapauksissa on ollut kyse nimenomaan hyvän journalistisen tavan tulkitsemisesta.

Kantelujen karsinta ei ole salaista toimintaa. Karsintapäätökset ja niiden perustelut merkitään JSN:n puheenjohtajan pöytäkirjaan, josta kenellä tahansa on oikeus saada tietoa.²⁵ Ratkaisuja ja niiden perusteluita ei kuitenkaan ikinä missään julkaista. Siksi karsinta jää käytännössä kulussien takaiseksi ei-julkiseksi itsesääntelyksi, josta median yleisö ei tiedä mitään.

²¹ JSN:n puheenjohtajalle on räätälöity itsenäistä ratkaisovaltaa vuodesta 2008 lähtien. Puheenjohtajaksi valittiin silloin ensimmäistä kertaa neuvoston historiassa journalisti. Hän oli toimittaja Pekka Hyvärinen. Puheenjohtajan itsenäinen ratkaisovalta on johtanut siihen, että kantelujen käsittelyyn ottamisen rima on noussut aiempaa korkeammalle.

²² JSN:n kertomus vuodelta 2004.

²³ JSN:n kertomus vuodelta 2010.

²⁴ JSN:n kertomus vuodelta 2011.

²⁵ JSN:n perussopimuksen 14. pykälästä käy ilmi, että neuvoston kokoukset eivät ole julkisia, mutta ”jokaisella on oikeus saada tieto neuvoston hallussa olevista asiakirjoista”.

Miten esimerkiksi Pohjalaisen tai Kalevan lukijat voisivat tietää, että heidän lehdessään olleen asiavirheen korjaamatta jättämisestä on kanneltu JSN:lle? Pitäisikö heidän matkata Helsinkiin tarkistamaan JSN:n puheenjohtajan pöytäkirjasta, onko sellaista kantelua heidän lehdestään tehty? Kantelun kohteena olleiden lehtien päätoimittajat kyllä ovat ainakin vuodesta 2009 lähtien saaneet tiedon karsintapäätöksistä ja niiden perusteluista.²⁶ Lukijoille lehdet eivät ole tietääkseni koskaan kertoneet karsintaratkaisuista. Lehdet eivät ole kertoneet sitäkään, että kantelujen karsinta on ei-julkista itsesääntelyä, jossa tulkitaan hyvää journalistista tapaa.

Vuosina 2012–2014 Julkisen sanan neuvostolle tehtiin kaikkiaan 1 028 kantelua. Tuona aikana neuvosto teki 293 julkista päätöstä ja puheenjohtaja 636 ei-julkista karsintaratkaisua. JSN:n sihteeri karsivat noina vuosina ”teknisin” perustein yhteensä lähes 100 kantelua.²⁷

Vuonna 2015 JSN:lle tehtiin 445 kantelua. Julkisia päätöksiä neuvosto teki 85, ja yli 300 kantelua karsittiin.²⁸ JSN:n puheenjohtaja teki viime vuonna yli 100 hyvän journalistisen tavan tulkintaa koskevaa karsintaratkaisua.²⁹ Kun neuvosto teki kaikkiaan vain 85 julkista päätöstä, itsesääntelyn voi todeta olleen vuonna 2015 jo pääosin ei-julkista toimintaa. Virheen korjausta koskevista ratkaisuistakin yli puolet tehtiin karsintamenettelyn kulussien takana.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että JSN:n puheenjohtaja tekee neuvoston puolesta myös sellaisia päätöksiä, jotka julkaistaan neuvoston päätösten tapaan. Hän voi harkintansa mukaan itse ratkaista ”periaatteelliselta merkitykseltään vähäiset kantelut, jotka selvästi johtavat vapauttavaan päätökseen”.³⁰

Käytännössä itsesääntely mieltää kaikki karsittavat kantelut tätäkin vähäpätöisemmiksi. JSN:n pääsihteeri nimittäin kuvaa kantelujen karsinnan perusteita näin: ”Harkinnan perusteella tehtyä karsintaa voidaan pitää esiasteena puheenjohtajan oikeuteen ratkaista neuvoston puolesta itsestään selvissä tapauksissa vapauttavaan päätökseen johtavat kantelut.”³¹ ”Esiasteen” täytynee siten tarkoittaa itsesääntelyn itseymmärryksessä sitä, että karsitut kantelut itsestään selvääkin selvemmin olisivat johtaneet vapauttavaan päätökseen.

Eettinen koodi ja todenmukaisuuden vaade

Tieto on todenmukainen, kun se vastaa asian todellista laitaa, siis pitää paikkansa. ”Totuus” on iskusana, jolla median toimijat tämän tästä vetoavat yleisöön. Sananvapauden päivänä 3.5.2011 TOTUUS täytti sivun puolikkaan maan ykköslehdessä.³² Mediaetiikan tutkija Stephen J.A. Ward arvioi tiukan sitoutumisen totuuden selvittämiseen jopa journalismin olemassaolon elinehdoksi. Ilman tätä sitoutumista toimittajat eivät voi työssään vaalia yksityisten intressien sijasta yleistä etua. Kaikista journalismin periaatteista todenmukaisuus lienee tärkein.³³

²⁶ JSN:n kertomus vuodelta 2009. Asia käy ilmi myös JSN:ltä tulleista sähköpostiviesteistä, joissa on kerrottu tehdyistä karsintapäätöksistä.

²⁷ JSN:n kertomukset vuosilta 2012–2014. Sihteerien tekemä ”esikarsinta” perustuu usein siihen, että kantelun kohde, vaikkapa internetin keskustelupalsta tai mainosjulkaisu, ei kuulu itsesääntelyn piiriin.

²⁸ JSN:n kotisivuilla tammikuussa 2016 julkaistut tilastoluvut vuoden 2015 toiminnasta.

²⁹ JSN:n puheenjohtajan vuoden 2015 päätöspöytäkirja, jonka kävin läpi 5.2.2016.

³⁰ JSN:n perussopimus, 12. pykälä. Vuosina 2012–2014 näitä puheenjohtajan julkisia päätöksiä oli kaikkiaan 16.

³¹ Pääsihteeri Ilkka Vääntinen uudelleen käsittelyryhmän 24.1.2014 päätöksessä (karsintaratkaisu 15. 5403/SL/14 Lehtola/Hämeen Sanomat).

³² Helsingin Sanomien ja Sanomalehtien Liiton julistus Helsingin Sanomissa.

³³ Kuutti (2015), s. 11. Journalistinen ”totuusprosessi” selvittää Kuutin mukaan myös faktojen merkitystä. Tietojen on oltava paikkansapitäviä ja aiheen kannalta olennaisia (s. 20–21). JSN-testissä en tarkastellut faktojen merkitystä ja niiden olennaisuutta käsitellyn aiheen kannalta, vaan vain sitä, pitivätkö esitetyt faktat paikkansa.

Useissa kyselyissä toimittajat ovat kertoneet pitävänsä juuri todenmukaisuutta journalismin tärkeimpänä periaatteena. Kuutti kirjoittaa suomalaisia toimittajia koskevasta kyselystä, jossa 92 % vastaajista arvioi tärkeimmäksi tehtäväkseen asioiden todenmukaisen raportoinnin.³⁴ Laatujournalismia tutkinut Johanna Vehkoo listaa amerikkalaisen tutkimuksen tuottamaan journalismikäsitteeseen viitaten yhdeksän periaatetta, joiden noudattamista yleisöllä on oikeus vaatia toimittajilta. Periaate nro 1 on: ”Journalismi on sitoutunut totuuteen.” Periaate nro 2 korostaa journalismin olevan lojaali kansalaisille ja nro 3 sitä, että journalismin ytimessä on faktojen tarkistaminen.³⁵

Vehkoon listaus on kiinnostava varsinkin siksi, että se korostaa journalismin sitoutumista totuuteen periaatteena, jonka noudattamista yleisöllä on oikeus vaatia toimittajilta. Vuoden 2004 loppuun asti median itsesääntely sovelsikin meillä eettistä koodia, joka perustui tähän oikeuteen: ”Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta.”³⁶

Vuoden 2005 alussa median itsesääntelyssä otettiin käyttöön uusi eettinen koodi. Siinä näkyi aiempaa selvemmin kustantajien kädenjälki; työnantajien edustajat osallistuivat ensimmäistä kertaa koodin valmisteluun.³⁷ Uuden ajan tarpeita varten virtaviivaistetussa koodissa hyvä journalistinen tapa ei enää perustunut kansalaisten oikeuteen saada oikeita ja olennaisia tietoja. Uusissa Journalistin ohjeissa todetaan vain: ”Hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä”. Aivan uutta eettisessä koodissa oli myös ajatus, jonka mukaan ”uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella”.³⁸

Nämä muutokset voi nähdä käytäntöjen virittämisenä eettisen koodin normatiivisiksi ohjeiksi. Tällaiseen ilmiöön on Ville Manninen kiinnittänyt huomiota ja todennut sen voivan johtaa työtapojen ”tarpeettomaan ummehtumiseen”.³⁹ Journalismin etiikkaa tutkinut Jorma Mäntylä arveli jo vuonna 2008, että uudet ohjeet voivat saada JSN:n tekemään tiedon totuudellisuuden suhteen ”vähemmän tarkkoja” tulkintoja.⁴⁰

Todenmukaisuuden vaatimuksen täyttymisen kannalta ongelmana ovat perättömät tiedot. Eriyisen hankalia ovat korjaamatta jätetyt olennaiset asiavirheet: yleisö on hukassa, jos se ei voi luottaa siihen, että media korjaa pahat virheensä. Virheiden korjaamisen tärkeyttä on painottanut ulostuloissaan Julkisen sanan neuvostokin. Puheenjohtaja Risto Uimonen (2010–2015) on todennut osuvasti, että lehti on valmis vasta sitten, kun virheet on korjattu. On vastuullista oikaista virheet ”niin, etteivät ne jää elämään”.⁴¹ Jättäessään olennaiset asiavirheet korjaamatta toimitukset syövät Uimosen mielestä uskottavuuttaan yleisön silmissä.⁴²

Monet median ja yhteiskunnan muutoksen piirteet antavat aiheen olettaa, että perättömien tietojen riski on journalismissa kasvanut. Toimitusten resurssien kutistumisen ja omaksutun nopeuskilvan cocktail esimerkiksi altistaa virheille. Väärinkäsitysten vaaraa lisää raportoitavien

³⁴ Emt., s. 121.

³⁵ Vehkoo, Johanna (2011): Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta. Teos, s. 179. Vuoden 2016 alusta toimittaja Vehkoo on toiminut JSN:n jäsenenä.

³⁶ Journalistin ohjeet 1992.

³⁷ Lehto (2006), s. 13.

³⁸ Journalistin ohjeet 2005.

³⁹ Manninen (2014), s. 180.

⁴⁰ Mäntylä, Jorma & Karilainen, Juha: Journalistietiikan kehitys Suomessa ja Euroopassa 1995–2007. Tampereen yliopisto. Julkaisuja, sarja B 49/2008, s. 32. Mäntylä kiinnitti myös huomiota yleisen edun käsitteen katoamiseen eettisestä koodista. Journalismin yhteiskunnallisen tehtävän kannalta se oli askel huonompaan suuntaan (s. 56).

⁴¹ ”Media ei voi korjata isoa virhettä pienellä oikaisulla”, Faktabaarin artikkeli 3.4.2014.

⁴² ”Kyse on journalismin uskottavuudesta” -blogi, JSN:n kotisivut 8.8.2014.

asioiden monimutkaisuus: kun asioita ei ehdi harkita, niitä ei välttämättä ymmärrä oikein.⁴³ Itsesääntelyn piirissä näyttää elävän käsitys, että virheet ovat lisääntyneet, ja riski virheiden leviämisestä on internetin ansiosta iso.⁴⁴ Vehkoo on arvioinut, että sanomalehdet ja niiden verkkosivustot ovat nyt peräti ”pullollaan” asiavirheitä.⁴⁵

Jos asiavirheiden määrä on lisääntynyt, miksi se ei juurikaan näy lehtien oikaisupalstoilla? Ne ovat yhä kovin lyhyitä. Kuutti arvioi tämän voivan kieliä toimitusten haluttomuudesta korjata tekemiään virheitä. Hän perustelee arviotaan viittaamalla muun muassa journalismin tutkija Scott R. Maierin vuosia sitten julkaisemiin tutkimuksiin. Niissä kävi ilmi, että vain murto-osa juttulähteiden toimituksille ilmoittamista faktavirheistä lopulta oikaistiin.⁴⁶

Vuoden 2004 loppuun asti journalismin eettinen koodi edellytti, että ”virheellinen tieto on viipymättä oikaistava”.⁴⁷ Vaatimus vaikutti yksiselitteiseltä, mutta ei toki tarkoittanut sitä, että kaikki virheet ilman muuta oikaistiin. Toimitukset päättivät kukin oman harkintansa mukaan, mikä virheellinen tieto oikaistiin ja mikä jätettiin oikaisematta.

Vuoden 2005 alusta lähtien Journalistin ohjeet ovat edellyttäneet, että ”olennainen virhe on viipymättä korjattava”.⁴⁸ Eettiseen koodiin on näin kirjoitettu näkyviin peruste, jolla virheen korjaustarvetta arvioidaan toimituksissa ja itsesääntelyssä. Mutta mitä ”olennainen” tässä korjausta vaativan virheen asiayhteydessä käytännössä tarkoittaa? Haluttiinko toimitusten kirjaville käytännöille vain antaa nimi vai tarjota toimituksille käyttökelpoinen syy nostaa oikaisujen julkaisukynnystä?

7-päiväisten sanomalehtien päätoimittajille suunnattu kysely osoitti, että käsitykset korjausta vaativien virheiden olennaisuudesta vaihtelevat. Yksi vastaajista piti eettistä koodia tältä osin selkeänä, toinen korosti ”olennaisen” tulkinnanvaraisuutta. Eräs päätoimittaja painotti sitä, että tulkinnan tulee jäädä toimituksille. Hänen mielestään piti kuitenkin varoa sitä, ettei ”olennaisen” tulkinta tarkoita liian korkeaa kynnystä asiavirheen oikaisemiselle.⁴⁹

Kuutin mielestä oikaisujen kohteena voisivat ”ainakin periaatteessa” olla kaikki virheet, joiden seurauksena juttu saattaa synnyttää yleisölle virheellisen käsityksen asiasta. Hän kiinnittää huomiota virheen vakavuuden epämääräiseen määrittelyyn sääntelyssä. Se herättää kysymyksiä siitä, kenellä on ensisijainen oikeus tulkita virheen vähäisyyttä ja korjauksen tarpeettomuutta.⁵⁰

Viime kädessä ”olennaisen” määrittää hyvän journalistisen tavan kontekstissa Julkisen sanan neuvosto ottaessaan kantaa Journalistin ohjeiden 20. kohtaa koskeviin kanteluihin. JSN:n sivuilla julkaistut päätökset perusteluineen kertovat, mitä totuudellisuuden vaateen kannalta tärkeä olennaisen virheen käsite itsesääntelyssä tarkoittaa. Julkaistut päätökset eivät kuitenkaan kerro tästä asiasta koko totuutta, kuten tämä raportti osoittaa.

⁴³ Honkonen, Juha & Lankinen, Jussi (2012): Huonoja uutisia. Into, s. 74. Kirjoittajat kiinnittivät huomiota erikoistoimittajien vähenemiseen virheiden lisääntymisen syynä.

⁴⁴ Nieminen, Arto: Virheiden määrä mediassa lisääntyy. Faktabaarin artikkeli 31.3.2014. Vuosina 2013–2014 Nieminen johti JSN:n kannatusyhdistystä.

⁴⁵ Vehkoo (2011), s. 212.

⁴⁶ Kuutti (2015), s. 108.

⁴⁷ Journalistin ohjeet 1992, kohta 18.

⁴⁸ Journalistin ohjeet 2005, kohta 20. Vuoden 2014 ohjeiden kohta 20 edellyttää, että olennainen ”asiavirhe” on korjattava viipymättä. Se tulee korjata siten, että korjaus tavoittaa ”mahdollisimman kattavasti virheellistä tietoa saaneen yleisön”. Tätä tarkoitusta ajatellen uusin ohje sisältää yleisön kannalta myönteisiä vaatimuksia asiavirheen korjaamisen tavasta.

⁴⁹ Turklin, Mikko (2013): Virheiden korjauskäytännöistä sanomalehdissä. Haaga-Helia -ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, s. 25. Selvitys tehtiin JSN:n toimeksiannosta.

⁵⁰ Kuutti (2015), s. 109.

JSN-testi

Sunnuntaina 4. lokakuuta sivulla B 2 kerrottiin norsunluukoira Rokan olevan vielä pentu. Rokka on 3-vuotias. Toinen kirjoituksessa mainittu koira on nimeltään Gillo, ei Halo.

(Helsingin Sanomat, oikaisu 5.10.2015)

Julkaistessaan oikaisun toimitus myönsi, että kyseessä on korjausta vaativa, olennainen asiavirhe.

(Julkisen sanan neuvosto 16.6.2015, päätös 5759/SL/15)

Mikä käytännössä tekee virheestä niin olennaisen, että media korjaa sen? Millaisen virheen lehti voi hyvää journalistista tapaa rikkomatta jättää korjaamatta? Miten lehdet ottavat huomioon yleisölle tärkeän todenmukaisuuden vaateen? Miten vaateeseen suhtautuu median itsesääntelyä harjoittava Julkisen sanan neuvosto?

Näihin kysymyksiin aloin joitakin vuosia sitten etsiä vastauksia pienimuotoisen testin avulla. Ideana oli tutkailla konkreettisten tapausten avulla, perustuiko hyvä journalistinen tapa eettisen koodin muutoksesta huolimatta yhä kansalaisten oikeuteen saada oikeita tietoja vai vain heidän oikeuteensa vastaanottaa tietoja. Sytykkeinä testiin toimivat muun muassa eräät käytännön kokemukset. Yksi niistä koski maan ykköslehteä.

Kesällä 2010 Helsingin Sanomat väitti: ”Krp:n mukaan viime vuonna jo 44 prosentissa ilmitulleista talousrikoksista oli yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen”.⁵¹ Oikeasti asia oli Talousrikollisuuden tilannekuva -raportin mukaan toisin päin: järjestäytyneen rikollisuuden jutuista poliisi oli luokitellut 44 prosenttia talousrikoksiksi.

Koska ilmi tulleita järjestäytyneen rikollisuuden juttuja oli ylipäätään paljon vähemmän kuin talousrikosjuttuja, lehti tuli toimittajansa tai lähteensä väärinkäsityksen takia liioitelleeksi valtavasti järjestäytyneen rikollisuuden roolia talousrikoksissa. Pyynnöistä huolimatta lehti ei suostunut oikaisemaan lukijoita harhaan johtanutta perätöntä tietoa. Lukijoille jäi siksi väärä käsitys taloudellisen rikollisuuden luonteesta.

Testiin innosti myös Hufvudstadsbladetin julkaisema oikaisulinjaus. Siinä lehti lupasi tehdä parhaansa noudattaakseen Journalistin ohjeita olennaisen virheen korjaamisesta. Itse asiassa Hbl lupasi korjata viipymättä ja lukijoidensa korjauspyyntöä odottamatta ”kaikki asiavirheet” selvistä väärinkäsityksistä aina nimivirheisiin asti.⁵²

JSN-testi rajoittui lähinnä sanomalehtien ja Ylen julkaisemiin journalistisiin teksteihin. Monet aihealueet jäivät pois testistä, esimerkiksi tiede, kulttuuri ja urheilu. Journalistin ohjeet koskevat kaikkea journalistista työtä. Tästä syystä testi ei kohdistunut ainoastaan uutisjuttuihin vaan myös mielipidekirjoituksiin, esimerkiksi asiatyylisiin kolumneihin, jotka ovat viime vuosina selvästi yleistyneet sanomalehdissä.

Käytännössä testasin median ja sen itsesääntelyn suhtautumista Journalistin ohjeiden kohdan 20 vaatimuksiin virheen korjaamisesta näin: Kun törmäsin olennaisena pitämäni virheeseen, lähetin toimitukselle sähköpostiviestin ja pyysin toimitusta korjaamaan virheen. Jos toimitus ei

⁵¹ Passi, Minna: Väkivaltalta edelleen tärkein työkalu. Helsingin Sanomat, 11.7.2010.

⁵² Hbl:n linjauksen valmisteli toimittaja Carl-Gustav Lindén, jolle sain tilaisuuden esittää ajatuksia siitä, millainen linjaus edistäisi lukijoiden oikeuksia. Linjauksen osoite on: <<http://hbl.fi/om-hbl/rattelser>>.

sitä suostunut tekemään, kirjoitin aina asiavirheen korjaamatta jättämisestä kantelun Julkisen sanan neuvostolle. Olennaiseksi virheeksi tulkitsin testissä perättömän tiedon, jonka uskoin synnyttäneen yleisölle virheellisen käsityksen yleisesti merkittävästä asiasta tai ilmiöstä.

Noin puolet testini kanteluista otettiin neuvostossa käsiteltäväksi, ja niistä julkaistiin päätökset; osa JSN:n päätöksistä oli vapauttavia, osa langettavia.⁵³ Puheenjohtajat karsivat lähes 40 kantelua. Monista ratkaisuista valitin: pyysin, että kantelu otetaan neuvostossa uudelleen käsiteltäväksi. Pyyntöjen kohtalon JSN:ssä ratkaisee erityinen uudelleenkäsitelyelin, ns. UKP-ryhmä. Kahta kantelua lukuun ottamatta se hylkäsi pyynnöt. Yhdestä uudelleen käsiteltäväksi otetusta vuoden 2013 kantelusta yksimielinen neuvosto teki sittemmin 26.3.2014 langettavan päätöksen (5319/SL/13).⁵⁴

Risto Uimosen karsintapäätökset

Käyn raportissa läpi 30 puheenjohtaja Risto Uimosen karsintapäätöstä. Ne kuvannevat riittävän hyvin kulissien takaisen itsesääntelyn luonnetta hänen puheenjohtajakaudellaan. Esittelemättä jätän joitakin ratkaisuja, joissa oli kyse virheen korjaamisen tavasta tai jotka olivat identtisiä esitellyn ratkaisun kanssa.

Uskollisena ”piru piilee yksityiskohdissa” -sananlaskun viisaudelle esittelen karsintaratkaisut aika yksityiskohtaisesti, muutamia tarkastelen hyvinkin yksityiskohtaisesti. Vain näin ei-julkisen itsesääntelyn prosessin ja ajattelutavan voi mielestäni tehdä läpinäkyväksi. Tapaukset ovat karsintapäätöksen päivämäärän mukaisessa järjestyksessä.

1.

Mitä Nato-jäsenyyden hakemisesta lukee Kataisen hallituksen ohjelmassa?

(282. 4994/SL/12 Lehtola/Hufvudstadsbladet, 18.9.2012, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa lukee: *”Suomi ei tämän hallituksen aikana valmistele Nato-jäsenyyden hakemista.”* Tämän ”Nato-lukon” ohjelmaan vaati vasemmistoliitto, jolle ei riittänyt pelkkä lupaus, että hallitus ei hae Nato-jäsenyyttä. Puolue halusi estää hakemuksen kaiken valmistelunkin.

11.9.2012 Yrsa Grüne esitti Hbl:n pääkirjoituksessa väitteen: *”Hallitusohjelmassa lukee, että ”hakemusta Nato-jäsenyydestä ei jätetä tällä hallituskaudella”.*⁵⁵

Näin ohjelmassa ei lukenut, joten väite oli perätön. Tiukkojen neuvottelujen jälkeen ohjelmaan kirjoitettu ”Nato-lukko” oli vasemmistoliitolle tiettävästi jopa hallitukseen osallistumisen ehto. Siksikin oli tärkeää, että Hbl:n lukijat saisivat oikean tiedon siitä, mitä hallitusohjelmassa luki. Näistä syistä tulkitsin virheen olennaiseksi ja kantelin virheen korjaamatta jättämisestä JSN:lle.

Uimonen korosti karsintaratkaisunsa perusteluissa, että pääkirjoituksessa kerrotaan lehden mielipide ja tulkinnat: ”Pääkirjoittaja tulkitsee hallitusohjelmaa siten, että hakemusta Nato-

⁵³ Testin kuluessa tiedotusvälineet oikaisivat pyynnöstäni vuosittain kymmeniä olennaisia asiavirheitä. Kantelujen määrä ei siten ole koko kuva toimitusten halukkuudesta julkaista oikaisuja.

⁵⁴ JSN:n perussopimuksen 16. pykälän mukaan kantelu voidaan ottaa uudelleen käsiteltäväksi vain silloin, kun puheenjohtajan karsintapäätös perustuu ”ilmeisen virheelliseen tietoon”. UKP-ryhmän muodostavat nykyisin JSN:n kolme varapuheenjohtajaa, joista yksi kuuluu neuvoston maallikkojäseniin.

⁵⁵ ”Det står i regeringsprogrammet att en ansökan om ett Natomedlemskap inte lämnas in under den här regeringsperioden.”

jäsenyydestä ei jätetä tällä hallituskaudella. Tulkinta on epäilemättä oikea, jos kerran jäsenyyden hakemista ei edes valmistella. Kyse ei ole olennaisesta virheestä.”

Koska faktaväite, mitä ohjelmassa ”lukee”, ei nähdäkseni voinut olla tulkintaa, pyysin kantelun ottamista uudelleen käsiteltäväksi. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön.⁵⁶

2.

Unifil on päättänyt dosentin tittelin käytöstä

(334. 5034/SL/12 Lehtola/Hufvudstadsbladet, 8.11.2012, valmistelija Ilkka Vääntinen)

”UNIFI” on suomalaisille tuiki tuntematon lyhenne. Se viittaa yliopistojen yhteistyötä tekevään Suomen yliopistot UNIFI ry -nimiseen yhdistykseen. Vuonna 2009 perustettu yhdistys on muun muassa päättänyt dosentin englanninkielisen tittelin käytöstä.

13.10.2012 Stefan Lundberg kirjoitti dosentti Johan Bäckmania koskevista kiistoista ja siteerasi Helsingin yliopiston viestintäjohtajaa Kirsti Lehmusta.

”Rättelsecirkusen på universitetet beror bland annat på att Johan Bäckman i utländska medier gärna kallar sig ’adjunct professor’, vilket ger intryck av att han jobbar som professor på universitetet.

– Unifil har bestämt att docenter ska använda ’Title of Docent’ för att sådana missförstånd inte ska uppstå, säger Lehmusto.”

”Unifil” on useille suomalaisille tuttu YK:n rauhanturvaoperaation (United Nations Interim Force in Lebanon) nimilyhenne. Hbl:n jutun mukaan Helsingin yliopiston viestintäjohtaja siis kertoi YK:n rauhanturvaoperaation päättäneen dosentin englanninkielisen tittelin käytöstä. ”Unifil”-lyhennettä ei kirjoituksessa lainkaan avattu, eikä lukijalle annettu vihjettäkään, että se viittaisi johonkin yhdistykseen. Virhe oli mielestäni olennainen ja sen korjaamatta jättäminen eettisesti erittäin arveluttavaa. Siksi tein JSN:lle kantelun asiavirheen korjaamatta jättämisestä.

Karsintaratkaisunsa perusteluissa Uimonen huomautti, että yli 2 000 merkin jutussa Unifil mainittiin yhden kerran. Vastoin tosiasioita hän väitti viestintäjohtajan sitaatissa kerrotun ”Unifil-yhdistyksen” päätöksestä. ”Kyseessä on virhe, jonka lehti olisi voinut korjata palvelukseen lukijoitaan hyvin. Virhettä ei voi tässä tapauksessa kuitenkaan pitää olennaisena”, Uimonen tulkitsi Journalistin ohjeiden kohta 20.

JSN:n puheenjohtaja siis tulkitsi hyvää journalistista tapaa, mutta ei lainkaan perustellut, miksi virhettä ei voinut pitää olennaisena. Mitään eettistä ongelmaa hän ei nähnyt siinä, että lehti jätti oikaisematta virheen, jonka toimittaja oli livauttanut haastateltavan kommenttiin.

3.

Your Better Life Index ja OECD:n rankkaus, 1. näytös

(181. 5206/SL/13 Lehtola/Helsingin Sanomat, 13.6.2013, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Vuonna 2011 OECD julkisti Better Life Initiative -nimisen, hyvinvoinnin mittaamista koskevan kaksiosaisen aloitteensa. Sen ensimmäinen osa oli How’s Life? -julkaisu. Siihen oli koottu 40 maasta vertailukelpoista tilastotietoa hyvinvoinnin 11 osa-alueesta. Aloitteen toinen osa oli internetin käyttäjille tarkoitettu tekninen, vuorovaikutteinen työkalu: Your Better Life

⁵⁶ UKP-ryhmä: Ylen uutispäällikkö Timo Huovinen, Suomen Kuvalehden toimittaja Tuomo Lappalainen ja neuvoston maallikkojäsen, eversti Jukka Ahlberg.

Index.⁵⁷ Sen avulla OECD:n oli määrä kerätä eri maissa asuville työkalun käyttäjiltä tietoa hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien merkityksestä. Työkalun taustatiedot eli hyvinvoinnin osa-alueita mittaavat tunnusluvut olivat peräisin How's Life? -julkaisusta. Kutakin osa-aluetta mittasi 1–4 tunnuslukua.

Saadakseen käyttäjille tarkoitetun työkalun toimimaan netissä OECD:n piti antaa hyvinvoinnin osa-alueille painoarvot. Se antoi kullekin osa-alueelle saman painoarvon. Yksinkertaisuuden vuoksi se oli: 1. Indeksien kotisivujen FAQ-palstalla OECD huomautti, ettei tämä vastannut järjestön käsitystä kunkin osa-alueen suhteellisesta merkityksestä ihmisten hyvinvoinnille.

Väärinkäsitysten välttämiseksi OECD vielä aivan erityisesti korosti, että se ei ollut asettanut maita mihinkään paremmuusjärjestykseen: ”The OECD has **not** (korostus OECD:n) assigned rankings to countries. Instead, Your Better Life Index is designed to let you, the user, investigate how each of the 11 topics can contribute to well-being.”

Ideana oli, että työkalun käyttäjä itse antaa hyvinvoinnin kullekin ulottuvuudelle haluamansa painoarvot. Näin käyttäjä voi nähdä, mihin järjestykseen maat asettuvat nettityökalussa hänen omien arvostustensa perusteella.⁵⁸

28.5.2013 OECD julkisti Better Life Index -nettityökalun version 3.0. Tiedotteessaan järjestö kertoi, että työkalun taustatiedot oli päivitetty ja että jo yli 24 000 käyttäjältä oli saatu tietoja heidän hyvinvointiarvostuksistaan.⁵⁹

29.5.2013 Helsingin Sanomat julkaisi printissä ja netissä Päivi Kerolan uutisen ”OECD: Australia on paras”. Siinä hän kertoi, että ”järjestön maavertailun mukaan elämä on onnellisinta Australiassa” ja että ”Suomi jäi sijalle 12”.⁶⁰ Uutisen ”Poimintoja OECD:n maavertailusta” -faktalaatikossa maat olivat täsmälleen siinä järjestyksessä, johon nettityökalu oli ne asettanut, kun OECD oli antanut hyvinvoinnin jokaiselle osa-alueelle painoarvon 1.

Näin Helsingin Sanomat tuli uutisoineeksi nettityökalun tuottaman ”teknisen” rankkauksen OECD:n tekemänä maavertailuna, vaikka järjestö oli korostanut, ettei se ollut asettanut maita mihinkään paremmuusjärjestykseen. Uutisen tieto OECD:n rankkauksesta, jota järjestö ei ollut lainkaan tehnyt, oli selvästikin olennainen virhe. Siksi kantelin virheen korjaamatta jättämisestä Julkisen sanan neuvostoon.⁶¹

Uimonen perusteli karsintapäätöstään näin: ”Lukijalle olisi ollut kohtuullista selvittää, millä tavoin HS oli sijoittanut maat paremmuusjärjestykseen OECD:n aineiston pohjalta. Se heikensi jutun informaatioarvoa. Puutetta ei voi kuitenkaan pitää olennaisena virheenä, joka olisi pitänyt korjata.”

⁵⁷ Your Better Life -indeksien osoite on: <<http://www.oecdbetterlifeindex.org>>. Tiedotteissaan OECD on kutsunut nettityökaluaan myös Better Life -indeksiksi.

⁵⁸ Suomessa tästä OECD:n Better Life Index -nettityökalun ideasta uutisoi Tilastokeskuksen Tieto & Trendit -lehti heinäkuussa 2011 (4–5/2011, s. 18–20).

⁵⁹ OECD:n 28.5.2013 tiedotteen nettiosoitte on:

<<http://www.oecd.org/newsroom/oecdlaunchesbetterlifeindex30lifesatisfactionhealtheducationtoplist.htm>>.

⁶⁰ HS:n 29.5.2013 nettiuutisen osoite on:

<<http://www.hs.fi/paivanlehti/ulkomaat/OECD+Australia+on+paras/a1369710678792?src=haku&ref=arkisto%2F>>.

⁶¹ Myös Hufvudstadsbladet ja Yle olivat erehtyneet julkaisemaan nettityökalun ”teknisen” rankkauksen OECD:n maavertailuna. Heti erehdyksestään varmistuttuaan ne julkaisivat oikaisun. Yle oikaisi virheen näin: ”OECD ei ole tehnyt vertailua, vaan se perustuu Better Life -indeksiin.”

Perustelu oli tekaistu. Ei ollut uskottavaa, että HS oli julkaissut ”OECD:n maavertailuna” eli järjestön nimissä oman rankkauksensa mainitsematta siitä sanaakaan lukijoille. Mikään uutisessa ei viitannut siihen, että kyse olisi ollut HS:n toimituksen tekemästä rankkauksesta.

HS:n uutisoiman rankkauksen saattoi sitä paitsi tuottaa vain niin, että antoi hyvinvoinnin kullekin osa-alueelle OECD:n nettityökalun tapaan saman painoarvon. Tästäkään syystä ei ollut uskottavaa, että HS itse oli sijoittanut maat paremmuusjärjestykseen OECD:n aineiston pohjalta. Niinpä pyysin, että kantelu otetaan neuvostossa uudelleen käsiteltäväksi. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön 19.8.2013.⁶²

4.

Espanjassa ”yli puolet nuorista on työttöminä”

(199. 5224/SL/13 Lehtola/Pohjolan Sanomat, 1.8.2013, valmistelija Ilkka Vänttinen)

EU:n tilastoviraston eli Eurostatin tietojen mukaan 15–24-vuotiaiden työttömien osuus ikäluokan kaikista nuorista (youth unemployment ratio) vuonna 2013 oli Espanjassa 21 prosenttia. Noin joka viides espanjalaisnuori siis oli vailla työtä.

Pohjolan Sanomat väitti 16.6.2013 pääkirjoituksessaan, että Espanjassa ”yli puolet nuorista on työttöminä”. Tieto oli suuruusluokaltaan virheellinen ja perustui ilmeisesti väärinkäsitykseen työttömyystilastoista.

Nuorten työttömyysaste (youth unemployment rate) kyllä oli vuonna 2013 Espanjassa 54,6 prosenttia. Luku ei kuitenkaan kuvannut 15–24-vuotiaiden työttömien osuutta ikäluokan kaikista nuorista. Se kuvasi nuorten työttömien osuutta vain työvoimaan kuuluvista nuorista eli työllisten ja työttömien nuorten yhteenlasketusta määrästä. Suhdeluku oli todella iso osin sen takia, että Espanjassa vain 38 prosenttia nuorista kuului työvoimaan (Suomessa 52 prosenttia).

Useimmat lukijat eivät uskoakseni tiedneet mitään näistä työttömyystilastojen taustoista. Siksi he eivät myöskään tiedneet, että lehti liioitteli rajusti Espanjan nuorisotyöttömyyden mittoja. Virhe oli mielestäni olennainen, joten kantelin sen korjaamatta jättämisestä JSN:lle.

Uimonen karsi kantelun ja perusteli ratkaisuaan UM:n Eurooppatiedotuksen sivuilla julkaistun artikkelin tiedoilla. Eurostatiin viitaten UM:n kirjoittaja oli todennut artikkelissaan: ”Korkeinta nuorisotyöttömyys on Kreikassa, jossa **ikäluokasta** (korostus ML) 60 prosenttia on vailla töitä, toiseksi eniten Espanjassa, 55,7 prosenttia.”

Sitaatti osoitti Uimosen nojanneen lähteeseen, joka oli käsittänyt Eurostatin tiedot samalla tavalla väärin kuin Pohjolan Sanomien pääkirjoituksen kirjoittaja. Uimonen perusteli ratkaisuaan kuitenkin ”toisenlaisillakin” luvuilla. Ne olivat Eurostatin Neet-tilaston (Not in Employment, Education or Training) lukuja, mutta niissä oli kyse paljosta muustakin kuin nuorista työttömistä. Neet-nuorten ryhmään kuuluivat myös mm. työkyvyttömät, lapsiaan kotona hoitavat, järjestöissä toimivat, opiskelun tai asepalvelun alkua odottavat sekä erilaisiin pääsykokeisiin lukevat nuoret.

Yliaktuaari Liisa Larja analysoi Neet-lukujen tulkintaa Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsauslehdessä (1/2013) ja totesi: ”Niitä nuoria, joilla ei ole koulutuspaikkaa, työtä ja jotka itse kokevat olevansa työttömiä, on Espanjassa ja Kreikassa alle 15 prosenttia ikäluokasta. Luku on

⁶² UKP-ryhmä: Timo Huovinen, Iltalehden toimittaja Juha Keskinen ja JSN:n maallikkojäsen, lääkäri Ulla Ahlmén-Laiho.

yli kaksinkertainen EU-keskiarvoon verrattuna, mutta kaukana siitä virhetulkinnasta, jonka mukaan joka toinen nuori Espanjassa ja Kreikassa olisi työtön.”

Edellä kerrottu osoitti JSN:n puheenjohtajan ratkaisun perustuneen ilmeisen virheelliseen tietoon. Niinpä pyysin, että kantelu otetaan uudelleen käsiteltäväksi. 19.8.2013 UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön.⁶³

5.

”EU-alueella ilman työtä on 15 miljoonaa 15–30-vuotiasta”

(201. 5226/SL/13/Lehtola/Demokraatti, 1.8.2013, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Demokraatti esitti 28.6.2013 pääkirjoituksessaan väitteen, että ”EU-alueella ilman työtä on 15 miljoonaa 15–30-vuotiasta eli melkein kolme kertaa Suomen väestön suuruinen määrä nuoria ihmisiä”.⁶⁴ Väite oli perätön. Eurostatin nuorisotyöttömyystilastot osoittivat, että 15–30-vuotiaita työttömiä oli EU-alueella vain noin 10 miljoonaa eikä 15 miljoonaa.

JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun. Hän viittasi toiseen Eurostatin tilastoon eli Neet-tilastoon ja huomautti, että ”15–30-vuotiaiden työttömien absoluuttisessa määrässä voidaan käyttää kahta eri tilastoa”.

Työttömistä Neet-nuorista julkaistiin vuonna 2012 Eurofoundin tutkimus.⁶⁵ Sen tiedot koskivat vuoden 2011 tilannetta. Raportista kävi ilmi, että 15–30-vuotiaita työttömiä Neet-nuoria oli EU-alueella vähän yli 8 miljoonaa. Koska työttömyys oli vuoteen 2013 mennessä EU-alueella lisääntynyt, työttömien Neet-nuorten määrä oli voinut kasvaa enimmillään jopa viidenneksen verran. Näinkin arvioiden 15–30-vuotiaiden työttömien Neet-nuorten määrä EU-alueella jäi alle 10 miljoonaan.

UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamiseksi uudelleen käsiteltäväksi. Ryhmä korosti, että ”pääkirjoitukset ovat tiedotusvälineiden journalistisia linjauksia, joiden pohjaksi niillä on oikeus valita haluamansa näkökulmat ja painottaa erilaisia faktoja”.⁶⁶

6.

Ylen rahoituksen ”betonointi” kolmen prosentin vuotuisella korotuksella

(284. 5287/SL/13/Lehtola/Satakunnan Kansa, 3.10.2013)

Valtion televisio- ja radiorahastosta annetun lain (9.10.1998/745) 3. pykälän mukaan Ylen julkisen palvelun rahoittamiseen tarkoitettua ”määrärahan suuruus tarkistetaan vuosittain kustannustason muutosta vastaavasti”. Tavoitteena (HE 29/2012) oli turvata Ylen julkisen palvelun kehittäminen ”nykyisen kaltaisessa laajuudessa”.

Satakunnan Kansa kirjoitti 7.9.2013 pääkirjoituksessaan siitä, miten Yleisradion rahoitus ”betonointiin” lehtitilausten alv-ratkaisun yhteydessä. ”Puolen miljardin euron kulujen jatkeeksi luvattiin kolmen prosentin vuotuinen korotus maailman tappiin saakka”, kirjoittaja väitti.

⁶³ UKP-ryhmä: Huovinen, Keskinen ja Ahlmén-Laiho.

⁶⁴ Kirjoitukseen sisältyi myös se väärä väite, että ”Kreikassa ja Espanjassa nuorista on työtä vailla yli 50 prosenttia”. Vastaavasta väärästä väitteestä oli kyse myös Turun Sanomien tapauksessa (200. 5225/SL/13/Lehtola/Turun Sanomat). Kantelu karsittiin samoin perustein kuin Pohjolan Sanomien tapauksessa, joten en esittelen Turun Sanomien tapausta tässä raportissa.

⁶⁵ Tutkimuksen osoite on:

<http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf>

⁶⁶ UKP-ryhmä: Huovinen, Keskinen ja Ahlmén-Laiho.

Väite oli perätön ja antoi lukijoille harhaan johtavan kuvan Ylen rahoituksen luonteesta. Ylen rahoitukseen ei luvattu kolmen prosentin vuotuista korotusta, sillä julkisen palvelun yhtiötä ei ollut tarkoitus lihottaa.⁶⁷ Sen sijaan rahoitusta aiottiin tarkistaa vuosittain vain kustannusten muutosta vastaavasti: ajatuksena oli turvata Ylen nykyinen palvelutaso.

Karsintapäätöstään Uimonen perusteli toteamalla, että ”pääkirjoitus on mielipidekirjoitus, jossa on tapana joskus esittää oma kanta kärjistetyksi ja jopa valita argumentit yksipuolisesti”. Yllä mainittu kirjoituksen virke oli ”tyyliltään liioitteleva, ja lukijakin huomaa sen helposti”. Kirjoittajan ilmaisu oli ”osittain epätarkka”, mutta mainittu puolen miljardin euron summa piti paikkansa. ”Neuvoston mielestä epätarkkuutta ei voi pitää olennaisena asiavirheenä mielipidekirjoituksessa ja siihen valitussa tyylilajissa”, JSN:n puheenjohtaja tulkitsi hyvää journalistista tapaa.

7.

JSN:n puheenjohtajan ”käännösvirhe”

(314. 5319/SL/13/Lehtola/Hufvudstadsbladet, 16.10.2013, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Rap-artisti Pavlos Fyssasin tappo syyskuussa 2013 lisäsi yhteiskunnallisia jännitteitä Kreikassa. Mielenosoitukset äityivät väkivallaksi. Uutiskuvat kielivät väkivallan olevan nuorten suosiossa. Työttömiä oli lähes 1,4 miljoonaa ja työttömien osuus työvoimasta huikaut 27,9 prosenttia.

27.9. Yrsa Gröne kirjoitti Hbl:n pääkirjoituksessa: ”Att arbetslösheten är skyhögt i Grekland är ingenting nytt, inte heller [att]⁶⁸ långt över hälften av de arbetslösa är unga, under 25 år.”

Gröne siis väitti, että ”reilusti yli puolet työttömistä on nuoria, alle 25-vuotiaita”. Tieto, että yli puolet työttömistä oli rikosalttiissa iässä olevia nuoria, oli pelottava. Mutta tieto olikin perätön. Eurostatin mukaan onneksi vain 13 prosenttia Kreikan työttömistä oli alle 25-vuotiaita nuoria.

Hbl oli luvannut korjata ”kaikki virheet”, mutta ei kuitenkaan suostunut korjaamaan virhettä, vaikka se antoi lukijoille aivan väärän kuvan Suomenkin tukeman kriisimaan työttömyydestä. Niinpä kantelin JSN:lle. Kantelussani suomensin Hbl:n perättömän väitteen ja totesin:

”Muutoin monin tavoin ansiokkaan kirjoituksen tieto, että Kreikan työttömistä reilusti yli puolet on alle 25-vuotiaita nuoria, oli suuruusluokaltaan virheellinen ja johti sellaisena lukijoita pahasti harhaan.”

Uimonen karsi kantelun. Sen yllä esitetystä suomennoksesta huolimatta hän kuvasi ratkaisunsa perusteluissa Hbl:n väärää tietoa näin: ”Pääkirjoituksen mukaan Kreikassa runsas puolet alle 25-vuotiaista on työttömänä.” Hän viittasi Eurostatin työttömyystilastoon⁶⁹ ja totesi: ”Hufvudstadsbladetin käyttämä ilmaisu nuorten kreikkalaisten työttömyydestä pitää tämän tilaston perusteella paikkansa.”

8.11.2013 UKP-ryhmä teki median itsesääntelyn historiaa. Se päätti ottaa kantelun uudelleen käsiteltäväksi.⁷⁰ Syynä oli se, että Uimosen ”karsintapäätös perustui virheelliseen käännökseen

⁶⁷ Tieto Ylen puolen miljardin ”kuluista” oli sekin väärä. 10 %:n alvin takia Yle sai 500 miljoonasta kuluihinsa vain 455 miljoonaa.

⁶⁸ Ruotsin kielen ammattilaisten mukaan ”heller”- ja ”långt”-sanojen välissä kuului olla ”att”-sana. Se puuttui huolimattomasti kirjoitetusta tekstistä.

⁶⁹ Tilasto kuvasi työttömyysasteita eli työttömien nuorten osuutta työvoimaan kuuluvista nuorista. Kreikan tilastoluku oli 61,5 prosenttia.

⁷⁰ UKP-ryhmä: Timo Huovinen, Juha Keskinen ja Jukka Ahlberg.

Hufvudstadsbladetin tekstistä”. Käännösvirhe? Miten se oli mahdollinen, kun olin kantelussani varta vasten suomentanut Hbl:n virheellisen väitteen?

26.3.2014 Julkisen sanan neuvosto teki kantelusta langettavan päätöksen (5319/SL/13). JSN antoi lehdelle huomautuksen hyvän journalistisen tavan rikkomisesta, koska se oli kieltäytynyt korjaamasta olennaista asiavirhettä.⁷¹

8.

Lehtitilausten arvonlisävero lehtien kulu?

(15. 5403/SL/14/Lehtola/Hämeen Sanomat, 9.1.2014, valmistelija Nina Porra)

Verohallinnon mukaan arvonlisävero on välillinen vero, jonka maksaa kuluttaja. Veron perii tavaran tai palvelun myyjä, joka tilittää veron edelleen valtiolle.⁷² Kuluttajalle alv siis on kulu, mutta hyödykkeen myyneen yrityksen taloudessa se on vain läpikuluerä, ei kuluerä.

Vuoden 2011 loppuun asti sanoma- ja aikakauslehtien tilausmaksut olivat arvonlisäverotuksen nollaverokannassa. Vuoden 2012 alussa lehtitilaukset siirrettiin toimialan rajusta vastustuksesta huolimatta 9 prosentin verokantaan.⁷³ Vuoden 2013 alussa lehtitilausten verokanta nostettiin 10 prosenttiin.⁷⁴

20.12.2013 Hämeen Sanomien päätoimittaja ja lehteä kustantavan yhtiön toimitusjohtaja Pauli Uusi-Kilponen väitti kolumnissaan: ”Arvioiden mukaan lehtitilausten verotus ja Itellan hintojen nosto lisäävät lehtien kuluja vuositasolla sata miljoonaa euroa.” Hän siis uskotteli lehtensä lukijoille, että tilaajilta perittävä alv oli jakelukuluihin rinnastettava lehtien kulu.

Päätoimittajan väite johti harhaan kaikkia alvista heikosti perillä olevia lukijoita.⁷⁵ Koska lehti ei suostunut oikaisemaan pahaa virhettään, kantelin JSN:lle. Sen puheenjohtaja karsi kantelun. Ratkaisunsa perusteluissa hän totesi kolumnistin kuvanneen alvin vaikutusta lehtiyhtiöiden talouteen ”epätäsmällisesti”, ja kantelija oli ”veroteknisesti” oikeassa.

”Neuvosto ei kuitenkaan pidä hänen oikaisupyynnönsä perusteltuna, koska kyseessä ei ole tässä yhteydessä ja lukijalle välitetyn informaation kannalta olennainen virhe”, JSN:n puheenjohtaja tulkitsi.

24.1.2014 UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen käsiteltäväksi: ”Puheenjohtajan päätöksen mukaan kolumnistin ilmaisu oli epätäsmällinen, mutta hänellä oli kuitenkin perusteet väittää lehtitilausten verotuksen nostaneen yhtiöiden kustannuksia, koska ainakin osa laski tilaushintoja kompensoidakseen tilaajille alv:n noston vaikutuksen.”⁷⁶

⁷¹ JSN:n kotisivuilla julkaistun langettavan päätöksen yhteydessä ei kerrota, että alun perin neuvoston puheenjohtaja oli karsinut kantelun.

⁷² ”Arvonlisäverotus – yritykset ja yhteisöt”. Verohallinnon kotisivut: <https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ ja_yhteisoasiakkaat/Arvonlisaverotus>.

⁷³ Tilastokeskuksen kuluttajahintaindeksin mukaan sanomalehtien tilausmaksut nousivat joulukuusta 2011 tammikuuhun 2012 keskimäärin 9,6 % (kuluttajahinnat keskimäärin 0,6 %). Tämä tieto kieli siitä, että lehtiyhtiöt siirsivät heti koko 9 %:n alvin tilaajien kustannukseksi.

⁷⁴ Joulukuusta 2012 tammikuuhun 2013 sanomalehtien tilausmaksut nousivat keskimäärin 1,8 % (keskimäärin kuluttajahinnat laskivat 0,1 %). Nytkin alvin korotus siirtyi täysimääräisesti tilaajien kustannukseksi.

⁷⁵ Helsingin Sanomien TNS Gallupilla teettämässä kyselyssä (HS 14.1.2013) vain 58 % vastaajista osasi tunnistaa alvin välilliseksi veroksi.

⁷⁶ UKP-ryhmä: Timo Huovinen, kustantaja-päätoimittaja Jaakko Ujainen (toimi Sanomalehtien Liiton ja Viestinnän Keskusliiton hallituksessa) ja OTT Riitta Ollila (toimi kauppaoikeuden lehtorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa).

Perustelu oli erikoinen. Jos lehtiyhtiöt levikin laskun uhatessa laskivat hyödykkeensä verotonta myyntihintaa, ne joutuivat joko tinkimään katteistaan tai leikkaamaan kustannuksiaan. Alan edunvalvojatkin olivat kesästä 2011 lähtien korostaneet, että lehtitilausten alv pakottaa yhtiöt vähentämään kustannuksiaan eikä suinkaan kasvattamaan niitä.

Alv-kauden hintatiedot eivät myöskään tue käsitystä, että lehtiyhtiöt olisivat laskeneet tilausmaksujaan. Jo tammikuuhun 2014 mennessä sanomalehtien tilausmaksut olivat nousseet vuoden 2011 joulukuusta keskimäärin 24,7 % (kuluttajahinnat keskimäärin 3,9 %). Kun hintarallista puhdistaa alvin vaikutuksen, voi nähdä, että lehtiyhtiöt olivat korottaneet verottomia tilaushintoja moninkertaisesti kuluttajahintojen yleiseen nousuun verrattuna.

9.

KKO tuomitsi, vaikka rikoksen tunnusmerkistö ei sen omasta mielestä täytynyt?

(59. 5438/SL/14/Lehtola/Helsingin Sanomat, 6.2.2014, valmistelija Ilkka Vääntinen)

31.12.2013 korkein oikeus tuomitsi Ylen kaksi toimittajaa yrittäjäpariskunnan yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä (RL 24:8). Netin Finlex-palvelussa julkaistussa tuomiossa (2013:100) Ylen uutisten oikeustoimittaja Päivi Happonen-Salmi oli ”A”, TV1-kanavan entinen vastaava toimittaja Ari Järvinen ”B”, Larisa Lisitsyn ”X” ja Nikolai Lisitsyn ”Y”.

Tuomionsa kohdassa 29 KKO kertoi, mistä yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevassa jutussa oli kyse. Kyse oli siitä, ”onko uutisessa esitetty tieto poliisin X:ään ja Y:hyn kohdistamasta esitutkinnasta rikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettu oikeudettomasti esitetty loukkaava tieto”.⁷⁷

Rikosten syyksilukemista koskevassa kohdassa 43 KKO totesi, mitä jutussa sen mielestä oli tullut selvitettyksi: ”Korkein oikeus katsoo selvitettyksi, että A ja B ovat syyllistyneet myös syytteessä tarkoitettuun yksityiselämää koskevan tiedon levittämiseen esitutkintaa koskeneen tiedon osalta.”⁷⁸

Ylen uutisen tieto poliisin Lisitsyneihin kohdistamasta esitutkinnasta siis oli KKO:n mielestä se rikoksen tunnusmerkistön tarkoittama, Lisitsynien yksityiselämää koskeva loukkaava tieto, jota Yle ei olisi saanut levittää.⁷⁹ Tämä kiistaton tosiasia oli tuomiosta helposti luettavissa.⁸⁰

Helsingin Sanomat julkaisi tuomiosta oikeustoimittaja Susanna Reinbothin uutisen 3.1.2014. Heti tuomiosta kerrottuaan hän väitti: ”Enemmistö tosin totesi, etteivät uutisessa esitetyt tiedot koskeneet pariskunnan yksityiselämää.” Mitä ihmettä tämä oli? KKO muka tuomitsi syytetyt Lisitsynien yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, vaikka levitetyt tiedot eivät KKO:n mielestä koskeneet Lisitsynien yksityiselämää? Väite oli ilmiselvästi perätön.

⁷⁷ Rikoslain (24:8) tunnusmerkistön ”yksityiselämä” on arkikielen käsitettä laajempi. Se ei tarkoita vain perhe-elämän ja ihmissuhteiden tapaisia yksityiselämän ydinalueen asioita. Se voi tarkoittaa myös yksilön ammatti- tai liike-toimintaa (ks. HE 84/1974 ja EIT: Amann v. Switzerland, 16.2.2000, kohta 65).

⁷⁸ KKO päätti tuomiosta äänestyksen jälkeen äänin 3–2.

⁷⁹ KKO:n vähemmistön mielestä tiedon levittäminen ei ollut oikeudetonta (RL 24:8.2). Sekin kuitenkin katsoi, että tieto poliisin Lisitsyneihin kohdistamasta esitutkinnasta koski rikoslain tarkoittamalla tavalla Lisitsynien yksityiselämää. KKO:n tuomiosta kävi ilmi, että samaa mieltä tästä asiasta olivat olleet myös syyttäjät, käräjäoikeus ja hovioikeus.

⁸⁰ Tuomionsa kohdassa 40 KKO huomautti Ylen toimittajienkin täytyneen tietää, ”että esitutkintaa koskevan tiedon esittäminen kerrotuissa olosuhteissa on ollut X:n ja Y:n yksityiselämää koskevaa ja on ollut omiaan aiheuttamaan heille vahinkoa ja kärsimystä”.

Reklamoin tästä perättömästä väitteestä HS:n toimituksen johdolle ja Reinbothille 8.1.2014. Sähköpostiviestissäni kerroin, että KKO:n mielestä ”Ylen uutisessa esitetty tieto Larisa ja Nikolai Lisitsyniin kohdistetusta poliisin suorittamasta esitutkinnasta oli se rikoslain 24. luvun 8. pykälän tarkoittama yksityiselämää koskeva tieto”.

14.1.2014 HS julkaisi (Kotimaa A 11) Reinbothin näyttävän 5-palstaisen ”HS-analyysin”. Siinä hän ruoti muun muassa KKO:n tuomiota Ylen Lisitsyn-jutussa ja kirjoitti:

”Toimittajat tuomittiin myös yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. KKO tosin totesi, etteivät uutisen tiedot koskeneet pariskunnan yksityiselämää.

Lain mukaan rangaistavuuden edellytys on, että esitetty tieto koskee nimenomaan yksityiselämää. KKO ei perustellut, millä perusteella se tuomitsi toimittajat yksityiselämän loukkaamisesta, vaikka tiedot eivät edes sen oman tulkinnan mukaan koskeneet yksityiselämää.”

Maan ykköslehden tunnettu ja kokenut oikeustoimittaja siis väitti, että ylin tuomioistuin tuomitsi syytetyt, vaikka rikoksen tunnusmerkistö ei edes tuomioistuimen omasta mielestä täytynyt. Tapausselostuksen alussa osoitin, ettei KKO ollut tietenkään näin järjettömästi menetellyt. Koska HS ei suostunut oikaisemaan HS-analyysin pahaa asiavirhettä, kantelin virheen korjaamatta jättämisestä JSN:lle.

Kantelussani perustelin, miksi en voinut uskoa Reinbothin esittäneen perätöntä väitettään vahingossa. Kokeneena oikeustoimittajana hän totta kai osasi lukea tuomioita. Hän oli erityisen hyvin perehtynyt rikoslain pykälään 24:8, jonka nojalla KKO tuomitsi Ylen toimittajat. Oikeustoimittajat ry:n varapuheenjohtajana hän vain puolitoista vuotta ennen perätöntä väitettään antoi oikeusministeriölle lausunnon yksityiselämän määrittelystä juuri tuossa rikoslain pykälässä.⁸¹ Lisäksi olin vain muutamia päiviä aiemmin kertonut hänelle, mikä oli se Lisitsynien yksityiselämää koskeva tieto, jota Yle ei KKO:n mielestä saanut levittää.

JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun ja totesi, ettei neuvostolla ole perusteita ottaa kantelua käsittelyyn. Ratkaisuaan hän perusteli tähän tapaan:

”Korkeimman oikeuden päätöksillä on ennakkopäätöksen luonne. Sen vuoksi niitä usein analysoidaan ja tulkitaan hyvinkin laajasti julkisuudessa. Ei ole tavatonta, että oikeusoppineetkin ovat eri mieltä kuin Korkein oikeus. Tämänkaltaiset reaktiot ja keskustelu kuuluvat olennaisesti median tehtäviin demokraattisessa yhteiskunnassa.

Neuvoston mielestä kyse ei ole olennaisesta asiavirheestä, vaan kantelija on Korkeimman oikeuden ratkaisusta eri mieltä kuin Helsingin Sanomien toimittaja. Tässä tapauksessa kantelija olisi voinut tarjota lehteen omaa mielipidettään, jossa hän olisi voinut perustella kantansa ja esitellä tulkintansa Korkeimman oikeuden päätöksestä.”

Pyysin kantelun ottamista neuvostossa uudelleen käsiteltäväksi. HS:n toimittajan väite KKO:n tuomiosta ei ollut mielipide vaan perättömäksi osoitettu tosiasiaväite. Minun mielipiteelläni KKO:n tuomiosta ei ollut koko asian kanssa mitään tekemistä. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön.

⁸¹ Oikeustoimittajat ry:n 19.6.2012 lausunto oikeusministeriölle sananvapausrikkoksia koskevasta lainmuutosesityksestä. Lausunnossaan yhdistys vaati medialle oikeutta ”tuoda esiin rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen henkilötietoja omien eettisten ohjeidensa mukaan”. KKO:n tuomio oli yhdistyksen tälle vaatimukselle paha takaisku, mikä uskoakseni selitti perättömän tiedon tahallista levittämistä tuomiosta.

Ryhmän mielestä en ollut osoittanut JSN:n puheenjohtajan karsintapäätöksen perustuneen ilmeisen virheelliseen tietoon.⁸²

10.

”Reinboth: KKO:n Yle-tuomio yllättävä”

(60. 5439/AL/14/Lehtola/Journalisti, 6.2.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Toimittajien etujärjestön Journalisti-lehti kirjoitti KKO:n Yle-tuomiosta 16.1.2014. Jutussa Susanna Reinboth kommentoi tuomiota Oikeustoimittajat ry:n varapuheenjohtajana, siis asiantuntijana.

”Reinboth pitää ratkaisua ongelmallisena erityisesti yksityiselämän loukkaamisen osalta, sillä uutisessa ei julkaistu tietoja pariskunnan yksityiselämästä”, jutun toimittanut Outi Airaksinen kirjoitti.

Näin Journalistikin tuli väittäneeksi virheellisesti, että Ylen uutisessa ei levitetty tietoja Lisitsynin pariskunnan yksityiselämästä. Koska lehti ei suostunut korjaamaan asiavirhettään, kantelin JSN:lle. Kantelussa kiinnitin huomiota muun muassa siihen, mitä vahinkoa lehden väärä tieto saattoi aiheuttaa:

”Jos toimittajat luottavat tähän Journalistin väärään tietoon ja erehtyvät sen takia levittämään esitutkintatietoja oikeudettomasti, he tulevat helposti loukanneeksi ihmisten yksityiselämää ja aiheuttaneeksi ongelmia myös itselleen ja tietojen julkaisijalle.”

JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun. Kyse ei neuvoston mielestä ollut olennaisesta asiavirheestä, vaan kantelija oli KKO:n ratkaisusta eri mieltä kuin Journalistin haastattelema toimittaja. ”Kantelija olisi voinut tarttua päätoimittajan tarjoukseen ja kirjoittaa oman näkemyksensä asiasta mielipideosastoon. Hän olisi voinut perustella kantansa ja esitellä tulkintansa Korkeimman oikeuden päätöksestä. Varsinkin toimittajien ammattilehdessä tämä olisi jalostanut keskustelua”, Uimonen perusteli ratkaisuaan. 26.3.2014 UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen käsiteltäväksi.⁸³

11.

Metodistipastorin väitettyjä rikoksia koskevan asiavirheen korjaaminen

(78. 5448/SL/14/Lehtola/Hufvudstadsbladet, 27.2.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Kun JSN oli syksyllä 2013 päättänyt 1.1.2014 voimaan tulevista uusista Journalistin ohjeista, se korosti, että vaatimukset virheiden korjaamisesta tiukkenevat. Tiukkenevien vaatimusten mukaan ”yleisölle on kerrottava virheestä”, kun se korjataan.⁸⁴

3.2.2014 Hbl julkaisi nettilehdessään (ja 4.2. paperilehdessään) Stefan Lundbergin jutun, jonka ingressi väitti: ”Den avlidne metodistpastorn i Grankulla gjorde sig skyldig till grova sexuella övergrepp mot pojkar i 10–15-årsåldern.”

Tieto jutussa anonyymien, mutta helposti tunnistettavan metodistipastori TB:n syylistymisestä lasten törkeään seksuaaliseen hyväksikäyttöön oli perätön. Hyväksikäyttöväitteitä tutkineen

⁸² UKP-ryhmä: Timo Huovinen, Jaakko Ujainen ja Riitta Ollila.

⁸³ UKP-ryhmä: Huovinen, Ujainen ja Ollila.

⁸⁴ Uutinen JSN:n kotisivuilla 6.11.2013: <<http://www.jsn.fi/uutiset/media-ottaa-lisaa-vastuuta-virheiden-korjaamisesta/>>.

tohtori Julia Korkmanin raportista kävi ilmi, että epäilyistä vuonna 2010 ilmoituksen saanut poliisi ei käynnistänyt asiassa edes esitutkintaa.⁸⁵

Pyysin Hufvudstadsbladetia korjaamaan mielestäni olennaisen virheen, ja 8.2. lehti julkaisikin korjauksen:

”Ingen domstolsprövning mot metodistpastorn

Med anledning av rapporteringen om de sexuella övergreppen inom Metodistkyrkan (Hbl 4.2.2013, hbl.fi 3.2.2013) vill Hbl påpeka att fallet aldrig har behandlats i domstol. Polisens lade ner utredningen med motiveringen att gärningarna var preskriberade.”

Korjauksessa ei kerrottu virheestä eli siitä, että väite pastorin syyllistymisestä 10–15-vuotiaiden poikien törkeään seksuaaliseen hyväksikäyttöön oli väärä. Itse asiassa virhe ei tullut lainkaan korjatuksi, kun lehti kertoi poliisin lopettaneen selvityksensä vain sen vuoksi, että ”teot olivat vanhentuneet”. Tosiasiassa poliisilla ei ollut edes syytä epäillä, että väitetyt tekoja ylipäätään oli tehty.

Kantelin JSN:lle, koska Hbl ei nähdäkseni ollut korjannut virhettä Journalistin ohjeiden 20. kohdan edellyttämällä tavalla. Uimonen karsi kantelun: Hbl:n jutusta kävi selkeästi ilmi, että uutinen oli tehty Korkmanin raportissa käsitellyistä hyväksikäyttötapauksista ja että raportti perustui asianosaisten haastatteluihin. ”Hbl:n jutun ja lehden julkaisemien oikaisujen jälkeen lukijalle ei voi olla epäselvää, että jo kaksi vuotta vainajana ollutta metodistipastoria ei tuomittu hyväksikäytöstä”, Uimonen tulkitsi. Tekemättä asiassa uutta harkintaa UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen neuvostossa käsiteltäväksi.⁸⁶

12.

Lehtitilaukset kallistuneet ”etenkin” hallituksen veropäätösten vuoksi
(85. 5455/SL/14/Lehtola/Karjalainen, 6.3.2014, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Kuten esimerkkitapauksesta 8 kävi ilmi, sanomalehtien tilausmaksut nousivat joulukuusta 2011 tammikuuhun 2014 keskimäärin 24,7 % (kuluttajahinnat keskimäärin 3,9 %). Maksujen noususta arvonlisäveron osuus oli 10 %:n verokannan mukaan noin 40 %. Hintarallista noin 60 % siis perustui lehtiyhtiöiden omiin päätöksiin korottaa hyödykkeensä verottomia hintoja.

15.2.2014 Karjalainen esitti pääkirjoituksessaan tällaisen väitteen: ”Sanomalehtien levikinlasku on vauhdittunut viime vuosina, kun lehtitilaukset ovat etenkin maan hallituksen veropäätösten vuoksi kallistuneet ja osa lukijoista siirtyy lukemaan lehtiä digitaalisessa muodossa.”

Faktana esitetty väite, että lehtitilaukset olivat viime vuosina kallistuneet ”etenkin” hallituksen veropäätösten takia, oli perätön. Yleisessä kielenkäytössä minkään muutoksen ei ymmärretä tapahtuneen ”etenkin” jonkin vähäisemmän muutostekijän vuoksi. Tosiasiassa lehtitilaukset olivat kallistuneet etenkin lehtiyhtiöiden omien hintapäätösten seurauksena.

Virhe oli käsitykseni mukaan olennainen, ja korjaus oli tarpeen myös siksi, että Karjalainen oli muiden sanomalehtien tapaan vaiennut visusti lehtien hintakehityksen syistä. Lehti jätti kuitenkin virheen korjaamatta, ja JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun tällaisin perustein:

⁸⁵ Lain mukaan esitutkinta on toimitettava, kun ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Poliisin mielestä ei ollut mitään konkreettisia faktoja, joiden perusteella olisi syytä epäillä TB:n tehneen ilmoituksessa väitetyt rikokset. Ilmoituksen aikaan vuonna 2010 TB oli vielä elossa.

⁸⁶ UKP-ryhmä: Huovinen, Ujainen ja Ollila.

”Karjalaisen artikkelissa tarkastellaan nimenomaan maakunnan oman lehden levikkikehitystä. Sen yhteydessä mainitaan myös yleisellä tasolla levikinlaskun vauhdittuneen. Syyksi arvellaan etenkin hallituksen veropäätöstä. Pääkirjoituksessa ilmaistaan lehden mielipide. Kirjoittaja voi olla sitä mieltä, että lehtien tilausmaksut ovat etenkin hallituksen veroratkaisujen vuoksi kallistuneet. Kyseessä ei siis ole olennainen asiavirhe, joka lehden olisi pitänyt korjata.”

Pyysin kantelun ottamista uudelleen käsiteltäväksi, koska JSN:n puheenjohtaja oli sortunut väärinkäsitykseen ja luokitellut ilmiselvän faktaväitteen mielipiteeksi. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön 26.3.2014 ja korosti, että neuvoston puheenjohtaja tulkitsi pääkirjoitusta toisin kuin kantelija; kyse siis oli ryhmän mukaan vain näkemyseroista.⁸⁷

13.

Kantelija käytti epäasiallista kieltä, rangaistus lehden lukijoille

(105. 5456/SL/14/Lehtola/Satakunnan Kansa, 27.3.2014, valmistelija Ilkka Vääntinen)

9.2.2014 päätoimittaja Tapio Vallin väitti Satakunnan Kansan nettilehdessä, että ”laittoman huumebisneksen arvo on arviolta 400 miljardia dollaria vuodessa eli vajaa 10 prosenttia maailmankaupan arvosta”.⁸⁸ WTO:n tietojen mukaan maailmankaupan arvo on ollut viime vuosina noin 18 000 miljardia dollaria.⁸⁹ Siitä laittoman huumebisneksen 400 miljardia dollaria on vain reilut 2 prosenttia eikä suinkaan ”vajaa 10 prosenttia”.

Lehden päätoimittaja siis liioitteli valtavasti. Hän esitti laittoman huumebisneksen osuuden maailmankaupasta ainakin neljä kertaa liian suurena ja johti siten lukijoita harhaan. Koska lehti ei suostunut korjaamaan olennaista virhettään, kantelin JSN:lle. 6.3.2014 puheenjohtaja Risto Uimonen päätti ottaa kantelun neuvostossa käsiteltäväksi.

Päätoimittaja Vallin vastasi kanteluun 17.3.2014. Uimosen ratkaisua eli tapauksen lopputulosta ajatellen kiinnostavinta Vallinin vastauksessa oli se, mitä hän kertoi JSN:lle kantelijasta:

”Lehtola on löytänyt kolumneistani useita muitakin virheitä ja kyseenalaisia kohtia, joita hän toistuvasti on vaatinut oikaistaviksi, antaakseen minulle ’koirakoulua’”, Vallin kirjoitti.

Hän kertoi Lehtolan uhkailevan sähköpostissaan, että ”käännyn mieluusti sen vitsikkään ’itsesääntelyä’ harrastavan huijaripurukan eli Julkisen sanan neuvoston puoleen. Kertyyhän JSN-testiini tästäkin tapauksesta sitten kiinnostavaa matskua”.

Vallinin vastauksen saatuaan Risto Uimonen päätti JSN:n perussopimuksen 10. pykälän valtuutukseen viitaten lopettaa huumeväitettä koskeneen kantelun käsittelyn. Hän perusteli ratkaisuaan seuraavasti:

”Journalistin ohjeiden ja neuvoston niiden perusteella tekemien tulkintojen tavoitteena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestimissä ja edistää ammatieettistä keskustelua.

Satakunnan Kansan vastauksen perusteella on ilmeistä, että kantelijalla on muitakin kuin edellä mainittuja motiiveja. Tätä osoittavat hänen käyttämänsä epäasialliset luonnehdinnat koirakoulusta, huijaripurukasta ja siitä, että hän ilmoitti keräävänsä kanteluiden avulla aineistoa

⁸⁷ UKP-ryhmä: Huovinen, Ujainen ja Ollila.

⁸⁸ 17.3.2014 päivätyssä kirjeessään JSN:lle Vallin kertoi, että tieto oli lainattu Wikipediasta.

⁸⁹ WTO: <https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2015_e/its15_highlights_e.pdf>.

johonkin tarkoitukseen, joka ei JSN:n käsityksen mukaan liity sananvapauden vastuulliseen käyttämiseen ja ammattieettiseen keskusteluun.”

JSN:n pääsihteeri ilmoitti, että kantelun käsittelyn lopettamispäätökseen ei voi hakea muutosta. Niinpä jätin esittämättä uudelleen käsittelypyynnön UKP-ryhmälle. JSN:n puheenjohtajan perustelut puhunevat puolestaan, mutta kolmeen asiaan on kuitenkin syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Sinänsä aivan oikein siteerattu ”uhkailuni” huijariporukan puoleen kääntymisestä ei liittynyt lainkaan kanteluun, jonka käsittelyn Uimonen lopetti. Se liittyi Vallinin edelliseen virheeseen, jonka hän oli ehtinyt korjata jo ennen huumekirjoituksensa ilmestymistä.⁹⁰

Erikoinen oli JSN:n puheenjohtajan viittaus ammattieettisen keskustelun edistämiseen. Miten ammattieettistä keskustelua edistää se, että itsesääntelyelin tulkitsee journalismin eettistä koodia kulissien takana ei-julkisessa menettelyssä? Miten keskustelua ylipäätään voi käydä, jos kansalaiset ja journalistit eivät saa tietää itsesääntelyelimen kaikista hyvän journalistisen tavan tulkinnoista?

Erikoisinta JSN:n puheenjohtajan ratkaisussa oli se, että hän tuli rankaisseksi kantelijan epäasiallisesta kielenkäytöstä Satakunnan Kansan viattomia lukijoita. He jäivät ratkaisun takia vaille tietoa siitä, että lehdessä oli julkaistu väärä tieto, joka liioitteli valtavasti huumebisneksen osuutta maailmankaupasta.

14.

Sixten Korkman: Kreikassa ja Espanjassa nuorista enemmistö on vailla töitä
(119. 5487/SL/14/Lehtola/Helsingin Sanomat, 16.4.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Pohjolan Sanomien pääkirjoituksen laatija ja UM:n Eurooppatiedotuksen tiedottaja eivät ole olleet ainoita, jotka ovat käsittäneet väärin nuorten työttömyyttä mittaavat tilastoluvut (ks. tapaus 4). Useissa eurooppalaisissa lehdissä on toistettu väitteitä, että Espanjan ja Kreikan nuorista yli puolet on työtä vailla. Näitä väärinkäsityksiä torjuakseen Eurostat julkaisi 12.7.2013 mediallyle tarkoitettun tiedotteen, joka kuvasi selkeän tekstin ja havainnollisen grafiikan avulla nuorisotyöttömyyden mittaamista.⁹¹

Suomessa tiedote ei ylittänyt lehtien uutiskynnystä, eikä yleisö saanut tietoa työttömyystilaston käsitteistä. Niinpä kaiketi vain harvat Helsingin Sanomien lukijat osasivat tulkita oikein tietoja, joita Aalto-yliopiston taloustieteen laitoksen professori Sixten Korkman esitti kolumnissaan 2.4.2014. Hän arvioi, että kriisimaissa näkyi toipumisen merkkejä, mutta huomautti samalla: ”Työttömyysaste on kuitenkin Kreikassa ja Espanjassa yli 25 prosenttia, nuorista enemmistö on vailla töitä.”

Tieto nuorten työttömyydestä oli väärä: Kreikan nuorista vain 16 % ja Espanjan nuorista vain 20 % oli vailla töitä. Korjaus oli erityisen tarpeellinen, koska virheellisen tiedon ”auktorisoi” arvovallallaan taloustieteen tunnettu ja luotettu ekspertti. Korkman toki tiesi, että ”nuorista enemmistö” tarkoitti työttömien nuorten osuutta vain työvoimaan kuuluvista nuorista. Useimmat HS:n lukijat sitä tuskin kuitenkaan tiesivät.

⁹⁰ Kyseessä oli 30.1.2014 julkaistu perätön väite, että ”julkisen talouden menojen osuus on kasvanut yli 58 prosenttiin kansantaloutemme tuotannosta”. Pienen kädenväännön jälkeen väärä tieto oikaistiin 7.2.2014.

⁹¹ 12.7.2013 tiedotteen nettiosoite on: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5160798/3-12072013-BP-EN.PDF/93d9f5f9-d9a0-4a5b-a547-50a3d1b4a943>>.

HS ei suostunut korjaamaan Korkmanin kolumnin asiavirhettä.⁹² JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun ja muistutti, että kolumni on mielipidekirjoitus, jossa tekijältä ei edellytetä tieteellistä täsmällisyyttä. ”Korkman käyttää ilmaisua ’nuorista enemmistö on vailla työtä’ samassa virkkeessä, jossa hän puhuu Kreikan ja Espanjan työttömyysasteesta. Ilmaisua on vaikea lukea muutoin kuin viittauksena nuorten työttömyysasteeseen eli nuorten työttömien osuuteen työmarkkinoiden käytössä olevista nuorista, ei kaikista ikäluokan nuorista”, Uimonen tulkitsi. Näin hän muitta mutkitta oletti HS:n lukijoiden tunteneen työttömyysasteen käsitteen niin hyvin, että he ymmärsivät ”nuorista enemmistön” tarkoittavan jotain muuta kuin enemmistöä nuorista.

15.

Perustuslakivaliokunnan ”tämänpäiväinen linjaus” suvivirsikiistassa

(126. 5495/Yle/14/Lehtola/Yle Uutiset, 24.4.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

25.4.2014 eduskunnan perustuslakivaliokunta löi lukkoon kantansa suvivirsikiistassa. Linjaus sisältyi valiokunnan lausuntoon oikeuskanslerin kertomuksesta vuodelta 2012.⁹³ Valiokunta totesi, ettei se nähnyt tarvetta muuttaa aiempaa kantaansa koulun perinteisistä juhlista. ”Tällaisia juhlia ei siten esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta voi pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina”, valiokunta linjasi.

Kolme viikkoa aiemmin, 4.4.2014, valiokunta kuuli lukuisia asiantuntijoita, muun muassa Opetushallituksen edustajaa ja valtiosääntöoikeuden ekspertejä. Ennen kuin asian käsittely valiokunnassa keskeytettiin, ”käytiin valmistava keskustelu”.⁹⁴

Ylen TV1:n uutiset kertoi 4.4. klo 20.30, että ”eduskunnan perustuslakivaliokunta vahvisti suvivirren aseman koulujen kevätjuhlissa”. Juontaja Tommy Fränti totesi, että ”tässä asiassa on kuultu oikeuskansleria, apulaisoikeusasiamiestä, nyt myös perustuslakivaliokuntaa”. Studioon haastateltavaksi kutsutulta asiantuntijalta, professori Risto Saariselta hän kysyi, ”mitä mieltä Te olette tämänpäiväisestä linjauksesta?”

Näin Yle uskotteli perustuslakivaliokunnan jo päättäneen linjauksestaan, vaikka valiokunta teki päätöksen siitä vasta kolme viikkoa myöhemmin. Virhettään Yle ei suostunut korjaamaan, ja Uimonen karsi kantelun. Jutun kokonaisuudesta kävi hänen mukaansa ilmi, että valiokunta oli tehnyt ”alustavan linjauksen” suvivirren puolesta. Samalla hän kuitenkin huomautti jutun kokonaisuuden osoittaneen senkin, että valiokunnalle vasta annettiin asiantuntijalausuntoja päätöksentekoa varten.

16.

Korjauksen viive nettilehdessä

(191. 5554/SL/14/Lehtola/Lapin Kansa, 7.8.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

20.7.2014 Lapin Kansan päätoimittaja Antti Kokkonen väitti kolumnissaan, että ”kansantuote oli viime vuonna ’käyvin hinnoin’ samalla tasolla kuin vuonna 2006”. Väite oli perätön. Käyvin hinnoin vuoden 2006 bkt oli 172,6 miljardia euroa. Vuoden 2013 bkt oli 201,3 miljardia euroa eli käypähintaisena noin 16 % isompi kuin vuonna 2006.

⁹² 10.12.2013 HS:n toimittaja Jyri Hänninen oli korjannut virheensä kerrottuaan, että kuusi kymmenestä alle 25-vuotiaasta espanjalaisesta oli työttömänä.

⁹³ Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 37/2014.

⁹⁴ Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 30/2014.

Korjauspyynnön 21.7. saatuaan Lapin Kansa julkaisi paperilehdessään asianmukaisen oikaisun 22.7. Koska lehti ei julkaissut oikaisua Journalistin ohjeiden vaatimalla tavalla ”viipymättä” myös verkkolehdestään, kantelin menettelystä JSN:lle 1.8.

Neuvoston puheenjohtaja karsi kantelun ja totesi, että verkossa virhe on korjattu 7.8.2014. ”Virhe verkossa ja painetussa lehdessä olisi pitänyt korjata samanaikaisesti, mutta neuvostolle ei ole osoitettu, että viipeestä olisi aiheutunut kohtuutonta haittaa tässä tapauksessa”, Uimonen huomautti.

17.

Eutanasia sallittu Sveitsissä: Dignitas tarjoaa eutanasiapalveluja?

(221. 5575/SL/14/Lehtola/Iltalehti, 18.9.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Sveitsin rikoslain 114. pykälän (”Homicide at the request of the victim”) mukaan eutanasia on Sveitsissä rikos:

”Any person who for commendable motives, and in particular out of compassion for the victim, causes the death of a person at that person’s own genuine and insistent request is liable to a custodial sentence not exceeding three years or to a monetary penalty.”⁹⁵

Dignitas-yhdistys vastaa kotisivujensa FAQ-palstalla kysymykseen ”Does Dignitas offer euthanasia?” näin:

”No. Euthanasia implies putting down someone on his or her request, which is prohibited in Switzerland. The Swiss law allows for accompanied (assisted) suicide only.”⁹⁶ Eutanasiata ei ole Sveitsissä sallittu, eikä Dignitas-yhdistys tarjoa kenellekään eutanasiapalveluja.

Iltalehti julkaisi painetussa lehdessään 23.8.2014 Timo Kiisken jutun ”Loppuun asti harkittu eutanasia”. Netissä Iltalehti julkaisi Kiisken jutun 28.8.2014. Jutun otsikko oli: ”Tapio Pekola päätti eutanasiastaan täysin itse”.

Kirjoituksissa väitettiin, että eutanasia on Sveitsissä sallittu ja että Dignitas-yhdistys tarjoaa eutanasiapalveluja. Edellä olleet sitaattit osoittavat, että väitteet eutanasian sallimisesta Sveitsissä ja Dignitas-yhdistyksestä eutanasiapalvelujen tarjoajana olivat virheellisiä. Koska Iltalehti ei suostunut korjaamaan olennaisia virheitään, kantelin JSN:lle. Sen puheenjohtaja karsi kantelun.

Hän perusteli ratkaisuaan muun muassa ”euthanasian” kuvauksella vuoden 1932 tietosanakirjassa ja korosti, että eutanasiasta on useita toisistaan poikkeavia määritelmiä. Lehdissä eutanasia ja avustettu itsemurha sekoitetaan toisiinsa, ja Iltalehden jutussa leski kertoi omista kokemuksistaan, hän huomautti.

”Neuvoston tehtäviin ei kuulu päättää, mitä termiä haastateltava kokemuksistaan voi käyttää tai mitä tiedotusväline saa käyttää. Neuvostolla ei ole perusteita ottaa kantelua käsittelyyn”, Uimonen tulkitsi hyvää journalistista tapaa.

18.

”Tuottavuus nousee, jos yksikkötyökustannuksia saadaan matalammiksi”?

⁹⁵ Sveitsin rikoslain englanninkielisen version nettiosoite on: <<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201501010000/311.0.pdf>>.

⁹⁶ Dignitas-yhdistyksen kotisivun osoite on: <<http://www.dignitas.ch>>. Itsemurhassa avustamisen Sveitsin laki sallii vain, mikäli avustamiseen ei sisälly itsekkäitä motiiveja.

(222. 5576/SL/14/Lehtola/Kaleva, 18.9.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Kustannuskilpailukykyä mitataan useimmiten yksikkötyökustannusten tunnusluvun avulla. Tunnusluku voidaan laskea jakolaskuna, jossa osoittajana on keskituntiansio ja nimittäjänä työn tuottavuus.⁹⁷ Siis $\text{yksikkötyökustannukset} = \text{keskituntiansio} / \text{työn tuottavuus}$. Yhtälön logiikka on se, että oikean puolen suhdeluvun konkreettiset tekijät saavat arvoja, jotka muuttuvat. Niiden mukaan vasemman puolen tunnusluku sitten määräytyy.

18.8.2014 kokouksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Arto Satonen puhui ryhmänsä kesäkokouksessa muun muassa kustannuskilpailukyvyn parantamisen tarpeesta ja sanoi:

”Yksikkötyökustannuksiin voidaan vaikuttaa työn tuottavuutta lisäämällä, jota tehdään työpaikoilla joka päivä.”

Yllä esitetystä laskukaavasta voi nähdä, että juuri näin yksikkötyökustannuksiin voidaan vaikuttaa. Ne alenevat, jos työn tuottavuutta kyetään työpaikoilla lisäämään ja jos työn tuottavuus kasvaa enemmän kuin suhdeluvun osoittajan keskituntiansio.

Kaleva pyöräytti 20.8.2014 pääkirjoituksessaan Arto Satosen aivan oikean ajatuksen päällelleen ja väitti hänen sanoneen näin:

”Satosen mukaan tuottavuus nousee, jos yksikkötyökustannuksia saadaan matalammaksi.”

Kiepautuksellaan Kaleva pisti Arto Satosen nimiin absurdin ajatuksen, että työn tuottavuus nousee pelkkää tunnuslukua näpelöimällä. Oikeasti yhtälön oikean puolen konkreettiset asiat eivät muutu miksiäkään, antoipa yhtälön vasemman puolen tunnusluvulle mitä hyvänsä arvoja.

Kaleva ei suostunut korjaamaan virhettään, ja JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun virheen korjaamatta jättämisestä. Neuvostolla ei hänen mukaansa ollut perusteita ottaa kantelua käsittelyyn. Ratkaisun perustelu ei kommentteja kaipaa:

”Pääkirjoituksessa ilmaistaan lehden kanta. Tässä tapauksessa lehti on tulkinnut ja kommentoinut johtavan kokoomuspolitiikan puhetta eduskuntaryhmän kesäkokouksessa. Lehdellä on tähän sananvapauden nimissä oikeus. Jos puhuja kokee tulkinnan vääräksi, hän voisi itse reagoida pääkirjoitukseen ja lähettää lehdelle oman mielipiteensä julkaistavaksi. Myös kantelija olisi voinut toimia samoin. Kyse ei ole olennaisesta asiavirheestä, vaan erilaisista näkökulmista ja tulkinnoista.”

19.

Tulonsiirtojen ”osuus” bruttokansantuotteesta

(273. 5616/SL/14/Lehtola/Iltalehti, 23.10.2014, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Vuoden 2014 alussa Tilastokeskus kiinnitti huomiota lehdissä usein esitettyihin virheellisiin väitteisiin julkisista menoista.⁹⁸ Perättömissä väitteissä oli kauhisteltu julkisten menojen suurta ”osuutta” bruttokansantuotteesta. Näin oli sotkettu käsitteitä. Pääjohtaja Marjo Bruun muistutti, että kun verrataan julkisia menoja ja bruttokansantuotetta, ”tarkastellaan kahden eri tunnusluvun välistä suhdetta, ei toisen osuutta toisesta”.⁹⁹ Vääriä tietoja torjuva virasto

⁹⁷ Kustannuskilpailukyvyn mittaamenetelmien uudistaminen. VNK:n raporttisarja 3/2012, s. 13. Työn tuottavuus kertoo, paljonko tuotosta tai arvonnalisää syntyy esimerkiksi työtuntia kohti.

⁹⁸ Tilastojulkaisu Julkisyhteisöjen menot tehtävittäin 2012. Tilastokeskus, 31.1.2014, s. 6.

⁹⁹ Bruun, Marjo: Miten mitata julkisen sektorin kokoa. Tieto & Trendit, 27.1.2014.

huomautti, että suuri osa julkisista menoista ei lainkaan sisälly bkt:hen. Näitä menoja olivat esimerkiksi tulonsiirrot.

Iltalehden kolumnisti Kalle Isokallio kauhisteli julkisten menojen kasvua 8.9.2014 ja sortui väärinkäsitykseen. Hän esitti väitteen, että vuonna 1980 tulonsiirtojen ”osuus” bkt:stä oli 11,8 prosenttia, ”tänään se on 22 prosenttia”. Väite oli perätön, koska se uskotteli julkisen sektorin tulonsiirtojen sisältyvän bkt:hen.

JSN:n puheenjohtaja karsi asiavirheen korjaamatta jättämisestä tehdyn kantelun. Hän perusteli ratkaisuaan näin: ”Kolumni on mielipidekirjoitus, jossa voi kärjistää ja tulkita tilastotietoja niin, että ne tukevat kirjoittajan kantaa.”¹⁰⁰

20.

Työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen maksaa 10 miljardia euroa vuodessa?

(284. 5624/SL/14/Lehtola/Hufvudstadsbladet, 23.10.2014, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Yhteiskunnallisille ongelmille on tapana laskea hinta. Mitä isompi hintalappu on, sitä varmemmin media ongelmasta uutisoi. Hintalapun lähtökohtia ja oletuksia se ei tapaa tivata. Viime aikojen jättimäisimmän hintalapun on läväyttänyt pöytään Työterveyslaitoksen tutkimusprofessori Guy Ahonen: puutteellisen työhyvinvoinnin kustannukset ovat 35–41 miljardia euroa vuodessa.¹⁰¹

27.9.2014 Marianne Sundholm kirjoitti Hufvudstadsbladetissa: ”På Arbetshälsoinstitutet räknar man krasst med att 20 000 sjukpensioneringar per år kostar 10 miljarder euro i förlust av produktionsvärde. Sjukpensioneringarna sker vid en medelålder av 52 år, vilket är 11 arbetsår för tidigt. Det betyder miljarder också i förlorade skatteintäkter.”

Toimittaja esitti 10 miljardin euron vuotuiset menetykset lukijoille todellisina menetyksinä. Lähteenä käytetyn Ahosen jättiluvut kuvasivat kuitenkin tuotannon arvon potentiaalisia menetyksiä. Ne voisivat toteutua, jos eläköityneiden työpanosta ei korvata eli ei palkata heidän tilalleen uusia työntekijöitä. Mutta sillä tavallahan ei elävässä elämässä toimita.

Eläketurvakeskuksen tietojen mukaan vuosina 2001–2013 työkyvyttömyyseläkkeelle jäi kaikkiaan noin 332 000 henkilöä. Työllisten määrä kuitenkin kasvoi Tilastokeskuksen mukaan samana aikana noin 90 000:lla. Jos eläköityminen oikeasti tarkoittaisi työpanosten menetyksiä, sen luulisi näkyvän jollakin toisella tavalla kuin työllisten määrän kasvuna.

Potentiaalisten menetysten esittäminen todellisina menetyksinä ei ollut Uimosen tulkinnan mukaan olennainen asiavirhe. Sen sijaan kyse oli ”erilaisista näkemyksistä” kiistanalaisessa asiassa. Niinpä hän karsi kantelun.

21.

Ylen budjetti 510,5 miljoonaa euroa vuonna 2014?

(47. 5720/SL/15/Lehtola/Satakunnan Kansan, 5.2.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

¹⁰⁰ 13.11.2014 JSN huomautti Turun Sanomia ja Helsingin Uutisia hyvän journalistisen tavan rikkomisesta. Lehdet olivat väittäneet julkisten menojen ”osuuden” bkt:stä olevan ”58 prosenttia” ja ”pian 60 prosenttia” ja jättäneet virheen korjaamatta. 26.2.2015 JSN antoi Iltalehdelle huomautuksen samasta asiasta.

¹⁰¹ Työ ja terveys Suomessa 2012. Työterveyslaitos, s. 12–13. Ennenaikaisen eläköitymisen vuosikustannus on kritiikille alttiissa laskelmissa kaikkiaan noin 18 miljardia euroa.

Valtion vuoden 2014 talousarvioon sisältyi 507,9 miljoonan euron määräraha Ylen julkisen palvelun rahoittamista varten. Yle ei kuitenkaan saanut koko summaa käyttöönsä, koska sen piti tilittää saamastaan summasta arvonlisäveroa valtiolle 10 %:n verokannan mukaisesti. Siksi Yle sai Yle-veron tuottoja käyttöönsä lopulta vain 461,8 miljoonaa.¹⁰² Ylen budjetti vuodelle 2014 oli 478,8 miljoonaa euroa.¹⁰³

Satakunnan Kansan entinen päätoimittaja, dosentti, YTT Erkki Teikari väitti SK:n nettilehden vieraskolumnissaan 20.1.2015, että ”Ylen viime vuoden budjetti oli 510,5 miljoonaa euroa”. Perätön väite liioitteli Ylen budjettia rajusti. Asiavirhe oli olennainen, peräti 31,7 miljoonan suuruinen; 31,7 miljoonalla voisi pestata 450 hyväpalkkaista (70 000 €/vuosi/hlö) toimittajaa.

Oikaisun tarvetta korosti se, että tutkijanakin esitelty Teikari esitti erittäin tarkan luvun. Lukijoilla oli siksikin suuri houkutus uskoa tiedon olevan totta. Uimonen karsi kantelun ja korosti, että ”yleiskielinen ilmaisu” 510,5 miljoonan euron budjetista kertoi, ”paljonko Ylelle annettiin rahaa käyttöön”. Arvonlisäveron osuuden erottelun puuttumista ei voi pitää olennaisena asiavirheenä, hän tulkitsi. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen käsiteltäväksi.¹⁰⁴

22.

Kreikkalaisista työttömiä on enemmän kuin joka neljäs

(48. 5721/SL/15/Lehtola/Lapin Kansa, 5.2.2015, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Syyskuussa 2014 Kreikassa oli yli 1,2 miljoonaa työtöntä. Työikäisiä eli 15–74-vuotiaita kreikkalaisia oli samaan aikaan noin 8,1 miljoonaa. Vähän useampi kuin joka seitsemäs työikäinen kreikkalainen oli siis vailla työtä.¹⁰⁵

Kansanedustaja Jussi Niinistö (ps.) väitti Lapin Kansan nettilehden kolumnissaan 28.12.2014, että ”kreikkalaisista työttömiä on enemmän kuin joka neljäs”. Lukijoilla oli houkutus luottaa tietoon, kun sen esitti tutkijanakin tunnettu kansanedustaja. Niinistön tieto oli kuitenkin suuruusluokaltaan virheellinen.

Lehti ei julkaissut oikaisua, ja JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun hyvää journalistista tapaa tulkiten: ”Kreikassa työttömien osuus työvoimasta on noin neljännes, joten kolumnistin ilmaisua ei voi pitää olennaisena asiavirheenä.” Nytkin hän siis edellytti lukijoiden tietävän, että joka neljäs kreikkalainen ei tarkoita työttömistä kirjoitettaessa joka neljättä kreikkalaista. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen käsiteltäväksi.¹⁰⁶

23.

”Kreikka jatkaa tiukkaa rahapolitiikkaa”

(59. 5734/SL/15/Lehtola/Satakunnan Kansa, 12.2.2015, valmistelija Ilkka Vänttinen)

Kaikki euromaat ovat luopuneet omasta rahapolitiikastaan. Euroalueella harjoitetaan yhteistä rahapolitiikkaa. Siitä päättää yhteinen keskuspankki, Euroopan keskuspankki (EKP). Se pitää

¹⁰² Ylen tilinpäätös vuodelta 2014.

¹⁰³ Ylen tiedotuksesta tammikuussa 2015 saatu tieto.

¹⁰⁴ UKP-ryhmä: MTV3:n toimituspäällikkö Jyrki Huotari, Suomen Kuvalehden toimittaja Heikki Vento ja maatalan emäntä, KTM Heli Kärkkäinen.

¹⁰⁵ Kreikan tilastoviraston tiedote 11.12.2014.

¹⁰⁶ UKP-ryhmä: Huotari, Vento ja Kärkkäinen.

yllä hintavakautta euroalueella sekä suunnittelee ja toteuttaa rahapolitiikkaa. Euroalueen rahapoliittiset päätökset tekee EKP:n neuvosto.¹⁰⁷

Satakunnan Kansan nettilehdessä 24.1.2015 julkaistu pääkirjoitus väitti EKP:n tarjoavan Kreikan velkojen anteeksiannolle ja laina-aikojen pidentämiselle vaihtoehdon ”edellyttäen, että Kreikka jatkaa tiukkaa rahapolitiikkaa”. Mitä tämä oli? Eihän Kreikalla ole rahapolitiikkaa, jota EKP voisi edellyttää Kreikan jatkavan?

Lehti kieltäytyi korjaamasta perätöntä ja mieletöntä väitettään. JSN:n puheenjohtaja karsi kantelun ja tulkitsi hyvää journalistista tapaa: ”Kyseessä on epätarkka ilmaisu. Sitä ei kuitenkaan voi pitää olennaisena asiavirheenä, koska Kreikka joutuu noudattamaan EKP:n rahapolitiikkaa osana eurojärjestelmää.”

24.

”Yleisradiolaki ei määrittele Ylen tehtäviä”

(72. 5746/SL/15/Lehtola/Pohjalainen, 19.2.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Ylen julkisen palvelun tehtävät on määritelty yleisradiolain (22.12.1993/1380, HE 124/1993) 3. luvussa. Sen otsikko on ”Yhtiön tehtävät”. Ylen tehtäviä on määritelty ja täsmennetty aivan äskettäinkin. Tuorein lainmuutos tuli voimaan 1.1.2013.

Yleisradiolain 3. luvun 7. pykälän 1. momentti edellyttää, että Yle tuo jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin ”monipuolisen ja kattavan” julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmiston siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen.

Samassa momentissa todetaan, että näitä ja muita julkisen palvelun sisältöpalveluja Yle voi tarjota yleisissä viestintäverkoissa valtakunnallisesti ja alueellisesti. ”Yleinen viestintäverkko” tarkoittaa laissa erityisesti internetiä. Jo vuonna 2002 julkisen palvelun tehtävien määrittelyyn oli sisällytetty mahdollisuus, että Yle tarjoaa palvelujaan myös netissä.

Yleisradiolain 3. luvun 7. pykälän 2. momentissa on kaikkiaan seitsemän kohtaa, joissa määritellään Ylen julkisen palvelun ”erityiset” tehtävät. Kohdassa 2 määritellään jopa se, millaista julkisen palvelun viihteen tulee olla: lainsäätäjän tahto on, että Ylen julkinen palvelu tuottaa ”virikkeellistä” viihdettä.

5.2.2015 Pohjalainen julkaisi nettilehdessään pääkirjoituksen ”Yleisradiolle täytyy kertoa rajat”. Siinä lehti esitti väitteen: ”Yleisradiolaki ei määrittele Ylen tehtäviä, vaan julkista palvelua voi olla kevyt viihde yhtä lailla kuin tiukka asiaohjelma.”

Väite oli ilmiselvästi perätön. Lehti ei kuitenkaan suostunut korjaamaan virhettä, vaan jätti lukijansa sen väärän tiedon varaan, että yleisradiolaki ei määrittele Ylen tehtäviä. Uimonen karsi kantelun virheen korjaamatta jättämisestä. Kyseessä ei ollut olennainen asiavirhe, vaan ”lehden kanta siihen, että Yleisradiolaki ei riittävän tarkasti määrittele yhtiön tehtäviä”.

25.

Väärinkäsitys tuottavuudesta

(241. 5889/SL/15/Lehtola/Ilkka, 6.8.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

¹⁰⁷ Pohjola, Matti (2015): Taloustieteen oppikirja. Sanoma Pro Oy, s. 194–195.

Työn tuottavuus on tehokkuuden mittari. Se on suhdeluku. Se mittaa esimerkiksi sitä, montako hyödykettä tai paljonko arvonlisäystä syntyy tehtyä työtuntia kohti. Tavallisin suhdeluku on arvonlisäys per työtunti.¹⁰⁸ Tuotanto taas on prosessi, jossa yhdistetään tuotannontekijöitä hyödykkeiden tuottamiseksi. Se tarkoittaa myös prosessin tuloksena tuotettuja hyödykkeitä. Julkisuudessa käsitteet sotketaan usein, niin että tuotantoa kasvattava työn määrän lisäksi esitetään virheellisesti työn tuottavuuden parantamisena.

Juuri näin teki päätoimittaja Satu Takala Ilkan nettilehden kolumnissa 14.6.2015. Hän kirjoitti: ”Talouskasvun vauhdittamiseen tarvittaisiin tuottavuuden parantamista: vanhoille työvuosia lisää, nuoret nopeammin kouluista töihin, työpäivälle enemmän mittaa, lisää maahanmuuttajia ja osatyökykyisetkin töihin.”

Näin hän mainitsi tuottavuuden parantamisen tapoina viisi asiaa, jotka pikemminkin heikentävät tuottavuutta. Työn tuottavuutta parantavat ihan muut asiat: koulutus, investoinnit koneisiin, laitteisiin ja rakenteisiin, teknologia sekä työn siirtyminen matalan tuottavuuden aloilta korkeamman tuottavuuden aloille.¹⁰⁹

Koska työn tuottavuuden kasvu on elintason nousun kannalta ratkaisevaa, lukijoiden tuli saada oikeaa tietoa tuottavuuden kasvun lähteistä. Siksi pidin virhettä olennaisena ja kantelin JSN:lle, koska lehti ei suostunut korjaamaan virhettään.

Uimonen karsi kantelun. Hän totesi tuotannon ja tuottavuuden olevan eri käsitteitä, mutta kolumnisti käsitteli lähinnä perheeseen, lastenhoitoon sekä miesten ja naisten tasa-arvoon vaikuttavia kysymyksiä kirjoituksessa, jota ei ollut tarkoitettu taloustieteelliseksi analyysiksi. ”Tässä yhteydessä tuottavuuden ja tuotannon sekoittumista on vaikea pitää olennaisena asiavirheenä. Kyseessä on lähinnä puhekielenomainen, epätarkka ilmaisu”, Uimonen tulkitsi. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön kantelun ottamisesta uudelleen käsiteltäväksi.¹¹⁰

26.

Arkkipiispa pyysi homoilta anteeksi ”virallisesti kirkon puolesta”?

(266. 5912/SL/15/Lehtola/Iltalehti, 6.8.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Vuonna 2013 Porvoon hiippakunnan piispana aiemmin toiminut teologian tohtori Gustav Björkstrand laati kirkkohallitukselle seikkaperäisen selvityksen arkkipiispan viran luonteesta ja arkkipiispan tehtävistä.¹¹¹

Selvityksessään (s. 20) hän totesi, että kun arkkipiispa käyttää kirkon ääntä julkisuudessa, ”hän tekee sen kirkon päättävien elinten kannanottojen perusteella”. Kirkon ylimmän päättävän elimen eli kirkolliskokouksen perustevaliokunta oli useaan otteeseen ja selkeästi tuonut tämän näkemyksen esille, Björkstrand huomautti.

19.7.2015 Iltalehti julkaisi internetissä Juha Veli Jokisen uutisen: ”Arkkipiispasta paljastui kaksi salaisuutta Pori Jazzilla”. Jokinen kertoi Kari Mäkinen olevan vanha jazz-kävijä ja kirjoitti: ”Homoilta virallisesti kirkon puolesta anteeksi pyytänyt Mäkinen teki myös toisen paljastuksen.”

¹⁰⁸ Kangasniemi, Mari: Tuottavuuden mittaaminen palvelualoilla. PAM ry, julkaisuja 1/2012, s. 12.

¹⁰⁹ Pohjola, Matti (2014): Suomi uuteen nousuun. Teknologiateollisuus ry, s. 18–19.

¹¹⁰ UKP-ryhmä: Vento, Huotari ja Kärkkäinen.

¹¹¹ Kirkon keskushallinnon julkaisu. Sarja C, 2013:1.

Tieto ”virallisesti kirkon puolesta” esitetystä anteeksipyyntöstä oli perätön. Jokinen viittasi selvästi arkkipiispan puheenvuoroon Suomi Areenan avajaisissa 14.7.2014.¹¹² Puheenvuorosta näkyy, ettei se voinut olla virallisesti kirkon puolesta esitetty anteeksipyyntö. Mäkinen nimittäin totesi toivovansa, ”että tähän anteeksipyyntöön voidaan yhtyä kirkossa”. Toive oli lievästi sanoen erikoinen, jos kirkko oli jo päättänyt pyytää homoilta anteeksi. Mutta sellaista päätöstä ei ollut. Ei ollut mitään kirkon päättävän elimen kannanottoa, jonka perusteella arkkipiispa olisi voinut käyttää kirkon ääntä ja pyytää homoilta kirkon puolesta virallisesti anteeksi.

Uimonen karsi korjaamatta jätetystä virheestä tehdyn kantelun. Jutun ilmaisua virallisesta anteeksipyyntöstä oli vaikea pitää korjausta vaativana olennaisena asiavirheenä viihdesivun lyhyessä tunnelmahaastattelussa. ”Aina kun arkkipiispa ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin julkisuudessa, hän esiintyy viran puolesta ja kannanotto mielletään hänen tulkinnakseen kirkon näkemyksistä”, Uimonen korosti. Pyysin kantelun ottamista uudelleen käsiteltäväksi, koska minkään instituution ylimmän johtajan kannanotosta ei tule instituution virallista kannanottoa vain sen perusteella, miten yleisö kannanottoa tulkitsee. UKP-ryhmä hylkäsi pyynnön.¹¹³

27.

Your Better Life Index ja OECD:n rankkaus, 2. näytös

(291. 5790/SL/15/Lehtola/Helsingin Sanomat, 3.9.2015, valmistelija Nenne Hallman)

20.3.2015 alkoi Your Better Life Index -näytelmän toinen, juoneltaan ensimmäistä vähän mutkikkaampi näytös. Helsingin Sanomat kuvasi Better Life -indeksin sekä printissä että netissä jälleen tutkimuksena, jossa OECD oli pannut maat järjestykseen sen perusteella, missä maassa on paras elämä. Australia oli yhä paras. Suomen HS tiesi olevan OECD:n tekemässä rankkauksessa nyt sijalla 8.¹¹⁴

Tieto OECD:n tekemästä maavertailusta oli nytkin perätön. Tästä kertoi sekin, että OECD ei ollut kevääseen 2015 mennessä julkaissut ainoatakaan lehdistötiedotetta siitä, että järjestö oli tehnyt maiden välisen hyvinvointivertailun.¹¹⁵ Jos OECD olisi rankkauksen tehnyt, sillä olisi ollut valtava uutisarvo, ja järjestö olisi siitä totta kai tiedottanut.

21.3.2015 HS julkaisi oikaisun sekä printissä että netissä: ”OECD:n onnellisuuslistauksesta puuttui tieto: OECD:n Better Life Index jättää käyttäjälle mahdollisuuden painottaa eri muuttujia. Julkaistu listaus toteutuu, jos jokaiselle 11 muuttujalle antaa oletuspainotuksen 1.”

Tätä tekstiä ei voinut pitää todellisena oikaisuna. Siksi tein kantelun: ”21.3. HS julkaisi ’oikaisun’, jossa se ei kuitenkaan lainkaan korjannut väärää väitettään OECD:n tekemästä onnellisuusvertailusta. Lehti päinvastoin antoi lukijoiden nytkin ymmärtää järjestön tehneen tuollaisen vertailun ja kirjoitti ’OECD:n onnellisuuslistauksesta.’” 9.4. JSN:n puheenjohtaja päätti ottaa kantelun neuvostossa käsiteltäväksi.

Viikkoa myöhemmin, 17.4., HS lisäsi netissä 20.3. julkaistuun juttuun ”tarkennuksen” OECD:n indeksistä: ”Better Life Indexissä käyttäjä saa itse valita, minkä painoarvon antaa kullekin 11 muuttujalle. OECD ei siis määrittele maiden järjestystä.”¹¹⁶

¹¹² Puheenvuoro on julkaistu arkkipiispan kotisivuilla.

¹¹³ UKP-ryhmä: Vento, Huotari ja Kärkkäinen.

¹¹⁴ Useista jutuista koostuneen näyttävän paketin toimittivat Heikki Aittokoski ja Annukka Oksanen.

¹¹⁵ Tieto perustuu siihen, että kävin läpi OECD:n kaikki lehdistötiedotteet toukokuusta 2011 lähtien, jolloin järjestö julkisti nettityökalunsa.

¹¹⁶ Tarkennuksen nettiosoite on: <<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1426750518326>>.

Tarkennus oli kiinnostava. Kahteen otteeseen OECD:n tekemästä vertailusta uutisoanut lehti myönsi vihdoinkin, ettei OECD määrittele maiden järjestystä Better Life -indeksissä. Jäin uteliaana odottamaan, mitä käsiteltäväksi otetulle kantelulle JSN:ssä tapahtuisi. Saisivatko HS:n lukijat sittenkin tietää lehtensä vääristä väitteistä, kun JSN tekee kantelusta vapauttavan tai langettavan päätöksen?

Valitettavasti eivät saisi, sillä 3.9.2015 Uimonen päätti yllättäen lopettaa kantelun käsittelyn neuvostossa. Valmistelijan selvitysten perusteella hän oli tullut siihen tulokseen, että OECD:llä oli kaksi eri indeksiä: Better Life Index ja Your Better Life Index. BL-indeksissä maat olivat Uimosen mukaan ”paremmuusjärjestyksessä sen mukaisesti, mitä paremmin asiat kussakin maassa on esimerkiksi oikeudellisesti ja lainsäädännöllisesti järjestetty”.

”Kantelija sekoittaa kyseisen Better Life Indexin OECD:n toiseen työkaluun, Your Better Life Indexiin, joka on yleisölle tarkoitettu interaktiivinen työkalu omien arvojen listaamiseksi ja indeksissä mukana olevien maiden vertailemiseksi”, JSN:n puheenjohtaja väitti.

Väitettään hän perusteli siteeraamalla tutkija Juha Honkkilan artikkelia Tilastokeskuksen Tieto & Trendit -sivustolta.¹¹⁷: ”OECD (2013a) on kehittänyt hyvinvointimittarin (Better Life Index), joka koostuu yhdestätoista eri osatekijästä. Mittarin käytölle on olemassa interaktiivinen verkkosovellus [1], jossa käyttäjä voi vertailla eri maita painottamalla paremman elämän eri osatekijät haluamallaan tavalla.”¹¹⁸

Tutkijan teksti saattoi houkuttaa ajatukseen kahdesta eri indeksistä. Uimonen vain ei ollut huomannut, että sitaatissa ”(2013a)” ei viitannut Better Life -indeksiin. Artikkelin lähteet osoittivat, että tutkija viittasi ”How’s Life? 2013” -julkaisuun, josta nettityökalun tunnusluvut olivat peräisin. Tämä julkaisu taas ei ollut mikään OECD:n Better Life -rankkaus.¹¹⁹

Varmuuden vuoksi kysyin Uimosen siteeraamalta tutkijalta, oliko OECD:llä nettityökalun lisäksi sittenkin myös sellainen Better Life -indeksi, jossa järjestö oli rankannut maat sen mukaan, missä maassa on ”paras elämä”.

Honkkila vastasi OECD:n Better Life Index -sivuston perustuvan siihen, että käyttäjät itse määrittelevät eri elämänlaatumittareiden suhteellisen painon. ”Omaa” Better Life -indeksiä ei OECD:llä hänen mukaansa ollut.¹²⁰

Koska Uimosen päätös oli perustunut selvään väärinkäsitykseen kahdesta indeksistä, pyysin, että kantelu otetaan neuvostossa uudelleen käsiteltäväksi. 19.10.2015 JSN:n 2. vpj. Jyrki Huotari ja 3. vpj. Heli Kärkkäinen hyväksyivätkin pyynnön. Päätös kantelun käsittelyn lopettamisesta oli heidän mukaansa perustunut ”ilmeiseen virheeseen eli liian yksioikoiseen tulkintaan kahdesta eri indeksistä”.

Taas näytti lupaavalta, että HS:n lukijat saavat kuin saavatkin tietää lehtensä pahasta virheestä. Ilo oli kuitenkin jälleen ennenaikainen. 21.10.2015 eli vain kaksi päivää Huotarin ja Kärkkäisen ratkaisun jälkeen JSN:n 1. varapuheenjohtaja Heikki Vento päätti lopettaa kantelun käsittelyn.

Neuvosto ei päätöksen mukaan ottanut kantaa siihen, ovatko Better Life -indeksi ja Your Better Life -indeksit erillisiä vai saman indeksin erilaisia ilmenemismuotoja. ”Neuvosto katsoo,

¹¹⁷ Artikkelin osoite on: <<http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/99/#>>.

¹¹⁸ Sitaatissa [1] tarkoitti linkkiä OECD:n indeksin kotisivulle.

¹¹⁹ Vuoden 2013 How’s Life? -raportti hyvinvoinnin indikaattoreista, s. 26.

¹²⁰ Juha Honkkilan 15.9.2015 sähköpostiviesti raportin kirjoittajalle.

että HS on riittävän hyvin jälkeensä selvittänyt ja avannut lukijoilleen OECD:n indeksin luonteen ja korjannut mahdolliset jutuissa olleet epätasallisuudet”, Vento perusteli ratkaisuaan. Tähän kohtaukseen päättyi indeksinäytelmän toinen näytös, ja koko näytelmä.

28.

VM lupasi Ylelle ”rahaa julkisten palvelujen tuottamiseen yhteensä 515 miljoonaa”?
(293. 5928/SL/15/Lehtola/Turun Sanomat, 10.9.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Päätoimittaja Kari Vainio ruoti Turun Sanomien nettilehden kolumnissaan 23.8.2015 Ylen rahoitusta ja toimintaa. Hän väitti, että valtiovarainministeriö ”lupasi Ylelle 6,6 miljoonan euron indeksikorotuksen ja rahaa julkisten palvelujen tuottamiseen yhteensä 515 miljoonaa”.

Luvut olivat virheellisiä. VM esitti vain 5,6 miljoonan indeksitarkistusta ja vain 513,5 miljoonan euron siirtoa valtion televisio- ja radiorahastoon. Vainio oli tullut esittäneeksi VM:n lukuina liikenne- ja viestintäministeriön budjettiehdotuksen luvut.

Pahiten lukijoita johti harhaan väite, jonka mukaan VM ”lupasi” Ylelle rahaa julkisten palvelujen tuottamiseen yhteensä 515 miljoonaa. Väite sivuutti sen tosiasian, että 10 %:n arvonnäköveron vuoksi Yle saisi rahaa ”julkisten palvelujen tuottamiseen” vain vajaat 470 miljoonaa. Alvin tilittämistä valtiolle ei sentään voine pitää julkisten palvelujen tuottamisena.

Kantelussa JSN:lle kiinnitin huomiota siihen, että Vainion väite VM:n 515 miljoonan euron ”lupauksesta” ei voinut olla vahinko eikä väärinkäsitys. Kerroin, että jo 12.4.2015 olin muistuttanut Vainiolle, että alvin takia Yle ei saa käyttöönsä ”koko puolta miljardia vaan kymmeniä miljoonia euroja vähemmän”.

Karsintaratkaisussaan Uimonen sivuutti tyystin pahimman virheen eli sen, että alvin takia Ylelle luvattiin julkisten palvelujen tuottamiseen tosiasiansa kymmeniä miljoonia vähemmän kuin Vainio väitti. Hän korosti vain ministeriöiden lukujen olleen lähes samat, ”jolloin mielipidekirjoituksessa ollutta virhettä ei voi pitää olennaisena”.

29.

Virheellinen tieto Arhinmäen blogikirjoituksesta

(294. 5929/SL/15/Lehtola/Kansan Uutiset, 10.9.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Kun hallituksen havittelema yhteiskuntasopimus 20.8.2015 kariutui, Paavo Arhinmäki ruoti asiaa blogissaan. Työelämän uudistamista tarvittiin, mutta reilulta pohjalta: *”Ei voi kuin ihmetellä sitä intoa, jolla hallitus nosti nimenomaan työajan pidentämisen eli palkkojen alentamisen ensisijaiseksi keinoksi, ja piti siitä sinnikkäästi kiinni.”*¹²¹

Kansan Uutiset siteerasi blogia nettilehdessään 21.8. ja kuvasi Arhinmäen ihmettelyn näin: *”Arhinmäki ihmettelee sitä intoa, jolla hallitus nosti nimenomaan työajan pidentämisen eli palkkojen alentamisen ensisijaiseksi keinoksi **nostaa tuottavuutta** (korostus ML) ja piti siitä sinnikkäästi kiinni.”*¹²²

Blogissaan Arhinmäki ei kirjoittanut työajan pidentämisestä eli palkkojen alentamisesta keinona nostaa tuottavuutta. Blogi osoitti hänen tuntevan keinot, joilla työn tuottavuutta voi

¹²¹ Blogitekstin osoite on: <<http://www.paavoarhinmaki.fi/blogi/2015/aidossa-sopimuksessa-huomioidaan-kaikki-osapuolet/>>.

¹²² KU:n uutisen osoite on: <<http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3417302-sipilan-sanelu-epaonnistui-arhinmaki-neuvoo-olemaan-reilu>>.

parantaa. Hän tiesi hyvin, ettei hallitus tavoitellut työajan korvauksettomalla pidentämisellä tuottavuuden parantamista vaan työn hinnan alentamista. Hän tiesi myös, ettei työn tuottavuutta ylipäätään voi parantaa palkkoja alentamalla tai työaikaa pidentämällä. KU oli siten siteerannut Arhinmäkeä vääristellen ja lukijoita harhaan johtaen.

Uimonen karsi kantelun ja totesi, ettei KU:n referaatti ollut uskollinen blogin alkuperäiselle tekstille. ”Jos blogisti kokee, että uutinen vääristi hänen sanomansa, olisi luontevaa, että hän itse pyytäisi tarkennusta. Myös kantelija olisi voinut tarjota lehdelle omaa kirjoitustaan, jossa hän olisi voinut selvittää tuottavuuden parantamisen periaatteet ja käytännöt ja mahdollisesti kiistää uutisen tulkinnan.”

30.

Suvivirsi ei ole koulun juhlassa uskonnon harjoittamista?

(319. 5953/Yle/15/Lehtola/Yle Radio 1, 6.10.2015, valmistelija Ilkka Vääntinen)

Kirkon itseymmärryksessä virren veisuu on laulettua rukousta. Se on puhetta Jumalan kanssa, oleellinen osa uskonnon harjoittamista.¹²³ Juuri sen vuoksi, että suvivirren veisuu on uskonnon harjoittamista, Opetushallituksen on pitänyt antaa kouluille erityiset ohjeet päättäjäisjuhlista.¹²⁴ Ohjeiden tarkoituksena on varmistaa uskonnonvapauden perusoikeuden toteuttamiseksi, ettei kukaan pakosta, vastoin omaatuntoaan joudu osallistumaan uskonnon harjoittamiseen.

Johanna Korhonen ruoti radio-ohjelmassaan 3.9.2015 sananvapautta.¹²⁵ Hän totesi, että suvivirrestä on tullut uskontoon liittyvän sananvapauden symboli, ”että saako sitä laulaa koulussa vai ei”.

”Viranomainen on ratkaissut asian niin, että suvivirsi on koulun juhlassa perinnettä ja kulttuuria, ei uskonnon harjoittamista”, Korhonen väitti. Koska mikään viranomainen ei ole asiaa näin ratkaissut, väite oli perätön. Se antoi kuulijoille aivan väärän kuvan suvivirsikiistan uskonnonvapauteen liittyvästä ytimestä ja oli mielestäni siksi olennainen asiavirhe.

JSN:n puheenjohtaja perusteli karsintaansa viittaamalla perustuslakivaliokunnan lausumaan¹²⁶ ja tulkitsi hyvää journalistista tapaa näin: ”Toimittaja liikkuu kommentissaan niin yleisellä tasolla, ettei sitä voi pitää harhaanjohtavana eikä olennaisena asiavirheenä.”

Elina Grundströmin karsintapäätökset

JSN:n uusi puheenjohtaja Elina Grundström on aloittanut kautensa karsimalla kaksi JSN-testin kantelua. Karsintapäätökset viittaavat siihen, että hän on päättänyt toimia edeltäjänsä tavoin.

1.

Veroerimielisyyksistä vankilaan?

(35. 6068/SL/16/Lehtola/Iltalehti, 21.1.2016, valmistelija Nenne Hallman)

Kahdesti eduskuntaan ehdolla ollut liikemies Peter Fryckman tuomittiin taannoin vankilaan useista törkeistä rikoksista. Hänen rikoksiaan olivat törkeä velallisen petos (RL 39:3), törkeä

¹²³ Aamenesta öylättiin -sanasto evankelisluterilaisen kirkon kotisivuilla.

¹²⁴ Opetushallituksen 16.9.2014 ohje perusopetuksen järjestäjille, dnro 3/012/2014.

¹²⁵ Yle Radio 1. Valkoista valoa -ohjelma, 3.9.2015 klo 10.59.

¹²⁶ Ks. esimerkkitapaus 15.

velallisen epärehellisyys (RL 39:1a), törkeä kunnianloukkaus (RL 24:10) ja törkeä kavallus (RL 28:5).¹²⁷

12.12.2015 Iltalehden Kreeta Karvala kertoi Peter Fryckmanin haastattelun yhteydessä, että tämä oli joutunut vankilaan ”veroerimielisyydestä”. Kouri-kauppoihin viitaten hän väitti Fryckmanin saaneen ”kauppoihin liittyneistä veroerimielisyyksistä vankeustuomiot”.

Iltalehden kirjoituksen väite oli kahdellakin tavalla virheellinen. Suomessa ei ketään tuomita vankilaan ”veroerimielisyyksistä”, ja kirjoitus antoi täysin harhaan johtavan kuvan poliittista uraa tavoitelleen julkisuuden henkilön rikostaustasta.

Perätön tieto Fryckmanin vankeustuomioiden syistä oli mielestäni olennainen virhe. Koska lehti ei suostunut sitä korjaamaan, tein JSN:lle kantelun. Siinä kirjoitin: ”Veropetoksista (RL 29:1–2) voi vankilatuomion saada, mutta sellaisista Fryckmania ei tuomittu, vaan hänet tuomittiin vankilaan aivan toisenlaisista rikoksista; kaikki ne olivat törkeitä rikoksia.”

Elina Grundström karsi kantelun. Asiavirhe ei hänen mukaansa ollut olennainen: ”Jutusta käy ilmi, että haastateltu on tehnyt rikoksia ja saanut niistä vankeusrangaistuksia”.

Karsintaratkaisun perustelujen laatua kuvasi Grundströmin väite kantelusta: ”Kantelijan mukaan olisi pitänyt ilmaista, että haastateltu oli joutunut vankilaan ’veropetosten’ vuoksi.” Näin JSN:n uusi puheenjohtaja kirjoitti, vaikka olin korostanut kantelussani juuri sitä, että Fryckmania ei tuomittu veropetoksista (ks. yllä oleva sitaatti kantelusta).

2.

Makkaran syöpävaarallisuus

(36. 6069/SL/16/Lehtola/Helsingin Sanomat, 21.1.2016, valmistelija Nenne Hallman)

Toimituspäällikkö Kimmo Pietinen ruoti Helsingin Sanomien pääkirjoitussivun Merkintöjäkirjoituksessaan 7.11.2015 erilaisia terveysperusteisen verotuksen kohteita. Teksti rakentui faktoista ja oli tiukan asiatylinen. Kirjoituksessaan Pietinen totesi, että nyt hallitukselle tarjoutuu aivan uusi terveysperusteisten verojen kohde:

”Maailman terveysjärjestö WHO nosti äskettäin makkaran ja pekonin samaan syöpävaarallisuusluokkaan kuin tupakan, alkoholin ja asbestin.

Eli jos verotuksessa halutaan olla johdonmukaisia, makkaraa voisi kohdella yhtä ankarasti kuin tupakkaa.”

Tällä kahden virkkeen mittaisella toteamuksellaan Pietinen tuli väittäneeksi, että WHO oli luokitellut makkaran syöpäriskiltään yhtä vaaralliseksi kuin tupakan. Tästä luokittelusta ei kuitenkaan ollut kyse.

WHO:n ratkaisussa oli kyse syöpäriskiä koskevasta tieteellisestä näytöstä: tieteellinen näyttö makkaran syöpävaarallisuudesta oli samaa luokkaa kuin näyttö tupakan syöpävaarallisuudesta. Tämä kävi ilmi WHO:n kotisivuilla julkaistusta ”Q&A on the carcinogenicity of the consumption of red meat and processed meat” -palstan kysymyksestä ja vastauksesta nro 9.¹²⁸

¹²⁷ HS 19.9.2001, HS 2.7.2002, STT 12.4.2005 ja Ylen uutiset 28.1.2013.

¹²⁸ WHO:n kotisivun palstan osoite on <<http://www.who.int/features/qa/cancer-red-meat/en/>>.

Grundström karsi kantelun virheen korjaamatta jättämisestä. Hänen mukaansa kolumnissa ei ollut oleellista asiavirhettä: ”Kolumnissa on oikeus rajata ja kärjittää siinä käsiteltyjä asioita.”

Havainnot karsintapäätöksistä

Kuutin aiemmin mainittu selvitys todenmukaisesta journalismista perustui osaksi 11 toimituksessa tehtyihin haastatteluihin. Kaikki haastateltavat olivat päällikkötoimittajia.¹²⁹ He kertoivat toimitustensa olevan virheiden suhteen ”melko nöyriä”. Toimitusten yleisin tapa suhtautua virheisiin oli ”liherkkä” oikaisutapa.¹³⁰

JSN-testin havainnot eivät juurikaan tue käsitystä toimitusten nöyryydestä ja yliherkkyydestä. Pikemminkin havainnot kielivät vastahakoisuudesta. Toimitukset eivät haluaisi korjata etenkin niitä virheitä, jotka ovat perustuneet toimittajan väärinkäsitykseen. Karsituissa kanteluissa 3, 18 ja 27 oli todennäköisesti kyse juuri tällaisista virheistä. Väärinkäsitykset kustannuskilpailukyyn mittarista ja OECD:n nettityökalusta koettiin lehtien toimituksissa noloksi.¹³¹

Triviaaleja virheitä lehdet näyttävät oikaisevan jopa hanakasti. Tuon tuosta lehdissä näkyy yleiseltä merkitykseltään vähäisten nimi-, ikä-, titteli- ja vuosilukuvirheiden oikaisuja. Jopa lemmikkieläinten nimiin liittyneet virheet saatetaan korjata. Kuutin selvitys viittaa siihen, että pikkuvirheiden oikaisuja on ehkä enin osa kaikista oikaisuista.¹³²

Näihin oikaisuihin kätkeytyy lehdille tärkeä piiloviesti, joka lujittaa yleisön uskoa journalismin luotettavuuteen: kun lehti korjaa tällaiset pikkuvirheetkin, niin toki se korjaa myös yleiseltä kannalta merkitykselliset virheet. Mutta ovatko lehdissä julkaistut pikkuvirheiden oikaisut vain yleisön luottamusta kerjäävää silmänlumetta? Voisivatko ne kieliä siitä, että virheet todella on arvioitu toimituksissa olennaisiksi ja korjausta vaativiksi?

Itsesääntelyn tulkinnoista tällekin ajatukselle näyttäisi löytyvän tukea. Oikaisun oikaisua koskevassa Keskipohjanmaa-lehden tapauksessa (5759/SL/15) JSN tulkitsi, että ”julkaistessaan oikaisun toimitus myönsi, että kyseessä on korjausta vaativa, olennainen asiavirhe”. Saman tulkinnan JSN kirjoitti Hämeen Sanomia koskeneen ratkaisunsa (5510/SL/14) perusteluihin. Siis jo korjauksen julkaiseminen sinänsä osoittaisi toimituksen myöntäneen virheen Journalistin ohjeiden tarkoittamaksi olennaiseksi asiavirheeksi, joka piti oikaista.

Kulissien takaisen itsesääntelyn tapauksista tuskin on mielekästä päätellä mitään tämän JSN-tulkinnan näkökulmasta. Ei-julkisesta itsesääntelystä saa enemmän irti, kun vertaa JSN-testin karsintatapauksia neuvoston julkaisemiin ratkaisuihin. Kolme esimerkkiä riittänee kuvaamaan ei-julkisen itsesääntelyn luonnetta.

Karsintaratkaisussa 22 kantelu koski Lapin Kansan nettilehdessä julkaistua kansanedustaja Jussi Niinistön perätöntä väitettä: ”*kreikkalaisista työttömiä on enemmän kuin joka neljäs*”. Aivan sama Niinistön väite julkaistiin myös Pohjalaisen nettilehdessä: ”*kreikkalaisista työttömiä on enemmän kuin joka neljäs*”.

¹²⁹ Kuutti (2015), s. 140.

¹³⁰ Emt., s. 93.

¹³¹ Nolouden kokemuksesta oli uskoakseni kyse myös JSN:n ratkaisemassa tapauksessa (5759/SL/15). Siinä lehti ei suostunut oikaisemaan oikaisuun yhä jäänyttä asiavirhettä eli ei julkaissut oikaisun oikaisua.

¹³² Kuutti (2015), s. 92. Raportin liitteessä on esimerkin vuoksi poimintoja Helsingin Sanomissa viime vuosina julkaistuista pikkuvirheiden oikaisuista.

Pohjalaisen nettilehden väitteestä tehtyä kantelua JSN:n puheenjohtaja ei karsinut. Sen hän otti neuvostossa käsiteltäväksi, vaikka väite oli identtinen Lapin Kansan väitteen kanssa. 20.5.2015 neuvosto päätti Pohjalaista koskevasta kantelusta. Päätöksestä piti äänestää: vapauttava päätös syntyi äänin 9–1 (5722/SL/15).¹³³

Kantelu perättömästä väitteestä siis karsittiin ei-julkisessa itsesääntelyssä, koska se ”itsestään selvästi” olisi johtanut neuvoston vapauttavaan päätökseen. Mutta kun sama väite käsiteltiin itsesääntelyn paraatipuolella, ratkaisu ei ollutkaan niin itsestään selvä, vaan siitä piti äänestää.

Karsintaratkaisussa 17 kantelu koski Iltalehdessä julkaistua virheellistä väitettä, että eutanasia on Sveitsissä sallittu. JSN:n langettavaan päätökseen puolestaan johti Hbl:n tuore tapaus, jossa mielipidekirjoituksen kirjoittaja oli väittänyt virheellisesti, että itsemurhassa avustaminen on Suomessa rikos (5861/SL/15).

Perätöntä tietoa Sveitsin lainsäädännöstä ei siis otettu käsiteltäväksi. Perätön tieto samaa aihetta koskevasta Suomen lainsäädännöstä sen sijaan toi lehdelle huomautuksen hyvän journalistisen tavan rikkomisesta.

Karsintaratkaisussa 19 kantelu koski Iltalehden kolumnistin perätöntä väitettä, jonka mukaan tulonsiirtojen ”osuus” bkt:stä oli kasvanut jo 22 prosenttiin. Väite johti lukijoita pahasti harhaan, koska tulonsiirrot eivät lainkaan sisälly bkt:hen. JSN:n puheenjohtajan mielestä virhe ei kuitenkaan ollut olennainen: ”Kolumni on mielipidekirjoitus, jossa voi kärjistää ja tulkita tilastotietoja niin, että ne tukevat kirjoittajan kantaa.”

JSN:n langettava päätös (5571/SL/14) koski kantelua Helsingin Uutisten kolumnistin väitteestä, jonka mukaan ”julkiset menot ovat pian 60 prosenttia kansantuotteesta”.¹³⁴ Nyt ”suhteen” ja ”osuuden” sekoittaminen toisiinsa bkt:tä ja julkisia menoja käsiteltäessä antoi neuvoston mielestä yleisölle väärän kuvan asioiden mittasuhteista. HU:n kolumnistin virhe ei nähdäkseni ollut Iltalehden kolumnistin virhettä harhaanjohtavampi, mutta johti kuitenkin langettavaan päätökseen.

Ei-julkisesta itsesääntelystä voi tehdä päätelmiä myös tarkastelemalla karsintaratkaisujen perusteluja. Tietyt piirteet toistuvat niissä. Usein ratkaisuissa ei esimerkiksi lainkaan perustella, miksi korjaamatta jätetty asiavirhe ei ollut olennainen. Faktavirhe myös kuvataan perusteluissa silmiinpistävän usein ”mielipiteeksi”, ”tulkinnaksi” ja ”erilaiseksi näkökulmaksi”.¹³⁵

Hyvä esimerkki on Kalevan faktavirhe kansanedustaja Arto Satosen puheesta (tapaus 18). Kaleva väitti Satosen sanoneen, että ”*tuottavuus nousee, jos yksikkötyökustannuksia saadaan matalammaksi*”. Oikeasti Satonen sanoi, että ”*yksikkötyökustannuksiin voidaan vaikuttaa työn tuottavuutta lisäämällä*”. Kantelun karsijan mielestä tässä Satosen ajatuksen kiepauttamisessa pääläelleen oli kyse ainoastaan ”erilaisista näkökulmista ja tulkinnoista”, ei olennaisesta virheestä.

¹³³ Langettavan puolesta äänesti Ylen uutisten toimittaja Pirjo Auvinen. Eriävässä mielipiteessään hän totesi: ”Kantelijan osoittama asiavirhe on olennainen, ja Kreikan taluskriisin takia aihepiiri erittäin tärkeä ja ajankohtainen.”

¹³⁴ HU:n kolumnisti oli Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton entinen toimitusjohtaja Johannes Koroma.

¹³⁵ Toimitukset ehdottivat testissäni tuon tuosta, että faktavirhe ”oikaistaisiin” kirjoituksellani lehden yleisönosastossa. Torjuin tällaiset ehdotukset: lehden tulee korjata faktavirheensä eikä tehdä niistä mielipidekysymyksiä (ks. Kuutin kommentti JSN:n päätöksessä 5722/SL/15).

Vain erilaisista ”mielipiteistä” oli kantelun karsijan mielestä kyse myös KKO:n Yle-tuomiota koskevassa tapauksessa 9. Tuomiossa luki selvästi, että Ylen uutisen tiedot syytettyihin kohdistetusta esitutkinnasta koskivat KKO:n mielestä syytettyjen yksityiselämää. Vaikka tuomiossa näin luki, HS:n toimittaja väitti, etteivät uutisen tiedot KKO:n mielestä koskeneet syytettyjen yksityiselämää.

Tämä selvä faktaväite KKO:n tuomiosta oli JSN:n puheenjohtajan mukaan HS:n toimittajan ”mielipide”, josta vain olin eri mieltä. Se, mitä KKO:n tuomiossa luki, ei nähdäkseni voinut olla mielipidekysymys. Eri mieltä HS:n toimittajan kanssa olisi toki voinut olla vaikkapa siitä, oliko tuomio oikea vai väärä, hyvä vai huono. Mutta tästä koko asiassa ei ollut kyse vaan siitä faktasta, mitä KKO:n tuomiossa luki.

Monia kulissien takaisen itsesääntelyn ratkaisuja perusteltiin niin kehnosti, että missään julkisen vallan käytössä sellainen ei tulisi kuuloonkaan. Yksi tällaisista ratkaisuista koski HS:n perätöntä väitettä OECD:n muka tekemästä 36 maan hyvinvointivertailusta. Tapauksessa HS myönsi lopulta 17.4.2015, ettei OECD määritellyt Better Life -indeksissään maiden järjestystä. Tästä huolimatta kantelujen karsija perusteli vielä 3.9.2015 tekemänsä päätöstä sillä, että OECD oli BL-indeksissään pistänyt maat paremmuusjärjestykseen.

Omaa luokkaansa JSN-testissä oli perustelu, jonka JSN:n puheenjohtaja esitti päättäessään lopettaa kantelun käsittelyn Satakunnan Kansan tapauksessa 13. Perusteluna oli se, että arveluttavin motiivein touhuava kantelija oli käyttänyt JSN:stä epäasiallista ”huijariporukka”- ilmaisua. Päätökseen sisältynyt rangaistus vain ei osunut lainkaan kantelijaan itseensä vaan sivullisiin eli lehden lukijoihin. Kantelija tiesi lehden julkaiseen perätöntä tietoa, mutta lukijat eivät virheestä koskaan saaneet tietää, koska kantelun käsittely Julkisen sanan neuvostossa kantelijan rankaisemiseksi lopetettiin.¹³⁶

Missään julkisen vallan käytössä ei kävisi päinsä myöskään se, että kansalaisten hakemukset, kantelut yms. kuvataan harhaanjohtavasti. Kulissien takaisessa itsesääntelyssä näin tapahtuu, hyvänä esimerkkinä siitä Elina Grundströmin karsintapäätös Iltalehteä koskeneesta kantelusta.

Johtopäätös JSN-testistä

Jyrki Tala on arvioinut, että itsesääntelyn järjestelyihin tapaa liittyä useita heikkouksia. Niitä ovat esimerkiksi sääntelyn kyseenalainen teho, vuotava valvonta, sanktioiden hentous, riski sotkea alan erityisedut ja yleiset yhteiskunnalliset intressit sekä vaatimustason asettaminen alan ”heikkojen” toimijoiden mukaan.¹³⁷

JSN-testi osoitti, että hyvää journalistista tapaa tulkitaan median aidossa itsesääntelyssä ei-julkisena menettelynä: lehti jättää virheen korjaamatta, ja JSN:n puheenjohtaja karsii kantelun virheen korjaamatta jättämisestä. Tätä järjestelyä voi pitää osoituksena siitä, että itsesääntelyssä valvonta vuotaa. Mutta mihin tätä puheenjohtajan harkintaan perustuvaa karsintaa oikein tarvitaan? Miksi neuvosto ei käsittele julkisessa päätöksenteossaan kaikkia kanteluja, vaikka ratkaisut olisivatkin itsestään selvästi vapauttavia?

Neuvoston pääsihteeri perusteli puheenjohtajan harkintaan nojautuvan karsinnan tarvetta tapauksen 8 yhteydessä: Kantelujen jono kasvaa ja käsittelyaika pitenee, jos neuvosto käsittelee

¹³⁶ Karsintapäätösten perustelut eivät välttämättä ole jälkikäteen arvioitavissa, koska JSN ei enää arkistoi pysyvästi karsintaratkaisuihin liittyvää aineistoa (ks. JSN:n kertomus vuodelta 2009).

¹³⁷ Jyrki Talan esitelmä Kansainvälisen talousoikeuden instituutin seminaarissa 24.10.2005.

kaikki ne kantelut, joita ei karsita teknisin perustein. Karsinta takaa, että neuvoston käsittelyyn tulevat ”periaatteelliselta merkitykseltään tärkeät” kantelut.

Kestääkö jono- ja käsittelyaikaperustelu kriittistä tarkastelua? JSN:n sihteerit valmistelevat kanteluista joka tapauksessa päätösesitykset. Heidän työtään ei siten voisi lisätä se, että puheenjohtajan sijasta päätökset tekisi koko neuvosto. Se taas voisi päättää ”itsestään selvistä” kanteluista yhdellä nuijan kopautuksella; eihän täysin selviin tapauksiin pitkää käsittelyaikaa tarvita. Perustelu ei siedä päivänvaloa eikä kerro mitään siitä, miksi karsintamenettely on ei-julkinen.

Kestämätön on periaatteellista merkitystäkin koskeva perustelu. Karsinta ei ole taannut sitä, että neuvosto käsittelee periaatteelliselta merkitykseltään tärkeät kantelut ja jättää käsittelemättä vähemmän tärkeät kantelut. Karsittujen kantelujen vertailu käsiteltyihin kanteluihin osoittaa tämän.

JSN käsitteli kantelun (5223/SL/13), joka koski perätöntä väitettä, että ”joka neljäs alle 25-vuotias eurooppalainen on pitkäaikaistyötön”. Karsituksi sitä vastoin tuli kantelu perättömästä väitteestä, jonka mukaan ”EU-alueella ilman työtä on 15 miljoonaa 15–30-vuotiasta”. Miten kantelut periaatteelliselta merkitykseltään erosivat toisistaan? Entä millä perusteella Helsingin Uutisten kolumnistin perätön väite julkisten menojen ”osuudesta” bkt:stä oli periaatteelliselta merkitykseltään tärkeämpi kuin Iltalehden kolumnistin perätön väite tulonsiirtojen ”osuudesta” bkt:stä?

Todelliset syyt itsesääntelyn harjoittamiseen kansalaisten katseelta piilossa eivät JSN-testissä tulleet ilmi. Koska kulissien takaista itsesääntelyä ei voi pitää yleisen edun mukaisena, järjestely palvellee alan yksityisiä erityisintereittejä. Itsesääntelystä täysin sivussa olevan yleisön oikeuksia nykyinen järjestely ei suojaa. Viestintäoikeuden tutkija Sakari Huovinen mielestä itsesääntely ei ylipäätään sovellu suojaamaan osapuolta, joka ei itse voi osallistua toiminnan prosesseihin.¹³⁸ Aivan olematonta suojaa tarjoaa tietysti sellainen kulissien takainen itsesääntely, jota yleisö ei edes tiedä olevan olemassakaan.¹³⁹

Todenmukaisuuden vaadetta ajatellen ei-julkisesta itsesääntelystä seuraa, että virheet jäävät elämään ja kansalaisille jää tärkeistä asioista ja ilmiöistä väärä käsitys. Kuvatut karsintaratkaisut kertovat siitä, millaisten väärrien käsitysten varaan media yleisönsä jättää, kun itsesääntely toimii niin kuin se nyt toimii. Ratkaisut kertovat myös siitä, mihin itsesääntelyn kulissien takainen järjestely tosiasiallisesti asettaa hyvän journalistisen tavan rajat.

Koska JSN julkaisee vain osan Journalistin ohjeita koskevista tulkinnoistaan, yleisö ei tiedä, missä hyvän journalistisen tavan rajat tosiasiallisesti ovat. Yleisö ei voi myöskään ottaa kantaa kulissien takana tehtyihin tulkintoihin. Niinpä emme tiedä, hyväksyvätkö suomalaiset juuri ne hyvän journalistisen tavan rajat, joita ei-julkisen itsesääntelyn on asettanut ja asettaa.

Voi myös kysyä, hyväksyvätkö suomalaiset ylipäätään sellaisen itsesääntelyn, joka ei toimi heitä kohtaan rehellisesti. Nyt itsesääntely ei toimi rehellisesti: Kun tiedotusväline jättää korjaamatta asiavirheen, se päättää huijata yleisöään. Kantelujen karsinta kulissien takana puolestaan varmistaa, ettei yleisö saa ikinä tietää asiavirheestä. Tämä ”huijariporukan” järjestely ei ole sitä

¹³⁸ Huovinen, Sakari: Itsesääntelyn ja hyvän tavan mukaisuuden lähtökohdat kuluttajansuojassa. Viestintäoikeuden vuosikirja 2008, s.7.

¹³⁹ Vetosin testini aikana useita kertoja lehtiin, että ne kertoisivat yleisöilleen ei-julkisesta itsesääntelystä. Pyysin myös Journalistia kertomaan lukijoilleen eli toimittajille siitä, että kantelujen karsinnassa on kyse kulissien takaisesta itsesääntelystä.

lojaaliutta kansalaisille, jota yleisöllä on Vehkoon mukaan oikeus vaatia journalisteilta.¹⁴⁰ Se ei myöskään toteuta Journalistin ohjeiden 1. kohdan vaatimusta: ”Journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuuliijoilleen ja katselijoilleen.”

Johtopäätös JSN-testistä on, että nykyisin järjestelyin median aito itsesääntely loukkaa yleisön oikeuksia. Tästä syystä koko hyvää journalistista tapaa koskeva itsesääntely tulee avata täysin läpinäkyväksi. Elleivät itsesääntelyn taustayhteisöt huolehdi läpinäkyvyydestä, valtionvallan tulee puuttua median sääntelyyn. Valtiovallan tulee tavalla tai toisella varmistaa, että yleisön oikeudet itsesääntelyssä toteutuvat.

Tietoja kirjoittajasta:

FK Markku Lehtola on vapaa toimittaja. Vuosina 1972–1980 hän työskenteli Yleisradiossa Uudenmaan alueradion toimittajana ja vuosina 1980–1999 TV1:n A-studion toimittajana. Vuoteen 2009 asti hän teki Ylelle ohjelmia vapaana toimittajana. Vuosina 1992–1998 hän edusti Ylen henkilöstöä ohjelmalautakunnassa, joka valvoi hallintoneuvoston puolesta eettisen koodin noudattamista Ylessä. Lehtola on kirjoittanut mm. taloudellisesta rikollisuudesta ja tutkivasta journalismista: Jäävuoren huippu (WSOY 1984, Kauko Paksulan kanssa); Tshernobylin voimalaonnettomuus radiossa ja televisiossa: kolme ensimmäistä viikkoa (Yleisradio 1987, Juha Kytömäen ja Seppo Paanasen kanssa); Tutki, kysy, tulkitse ja taustoita! Tutkivan journalismin tuottaminen Englannin johtavissa medioissa ja tutkivuus Yleisradion journalismissa (Raportti Yleisradion koulutusrahastolle 1996); Talousrikosten tilannetorjunta (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 1997, Kauko Paksulan kanssa); The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde, artikkeli elinkeinoelämän roolista talousrikosten torjunnassa (teoksessa Huojuva talous 2006); Palanen tutkivan journalismin mustaa historiaa, Tutkivan journalismin yhdistyksen sivuilla 2009 julkaistu analyysi TV1:n MOT:n Lääketieteen musta historia -ohjelmista. Itsesääntelyä Lehtola on tutkinut yksityisyyden suojan näkökulmasta: Nimensuoja ja aidon itsesääntelyn uskottavuus (Julkaisematon kirjoitus JSN:lle ja oikeusministeriölle 25.9.2007).

Yhteystiedot:

Kivihaantie 1 E 77
00310 Helsinki
040 512 2661
markku.a.lehtola [at] gmail.com

¹⁴⁰ Vehkoo (2011), s. 179.

Liite

Helsingin Sanomissa julkaistuja oikaisuja 31.1.2014–13.1.2016

31.1.2014

Sergei Nikolajeff nuorempi ei kuollut Nizzassa, kuten HS 100 vuotta sitten -palstalla 26. tammikuuta sivulla C 34 kirjoitettiin, vaan Aix-les-Bainsissa, noin 80 kilometriä Lyonista itään.

18.3.2014

Kolmostien varteen Hattulaan tulevan panssarivaunun nimi on Leopard, ei Leopold, kuten sunnuntaina 16. maaliskuuta sivulla A 3 kerrottiin.

22.4.2014

Reima ja Sointu Vesala hakivat American Car Show'ssa evästä Chevrolet'n eivätkä Cadillacin takakontista, kuten kuvatekstissä sivulla A 26 lauantaina 19. huhtikuuta kirjoitettiin.

23.8.2014

Perjantaina 22. elokuuta sivulla B 21 kerrottiin, että Wilho Sorvali on Sami Suvirannan vaarin eno. Hän on kuitenkin Suvirannan puolison Johanna Siivosen vaarin eno.

17.12.2014

Irakilaisperheen Syyriasta Suomeen tuoma lintu oli satakieli, ei mustarastas, kuten maanantaina 15. joulukuuta sivulla A 13 kerrottiin.

30.1.2015

Keskiviikkona 28. tammikuuta sivulla A 21 julkaistussa jutussa vantaalaisessa seksiliikkeessä esiintyi peltikuorinen pystyuuni eli pönttöuuni, ei kaakeliuuni eli kakluuni.

7.4.2015

Lauantaina 4. huhtikuuta sivulla C 14 kuvassa oli täytetty harakka, ei varis.

31.7.2015

Keskiviikkona 29. heinäkuuta sivulla B 8 kerrottiin, että piirroksessa oli kuvattu kierteisgalaksit M15a ja M15b. Ne olivat kuitenkin kierteisgalaksit M51a ja M51b.

5.10.2015

Sunnuntaina 4. lokakuuta sivulla B 2 kerrottiin norsunluukoira Rokan olevan vielä pentu. Rokka on 3-vuotias. Toinen kirjoituksessa mainittu koira on nimeltään Gillo, ei Halo.

15.10.2015

Keskiviikkona 14. lokakuuta sivulla A 3 robottikuvassa ei ollut Pepper vaan vanhempi sosiaalinen robotti Nao.

18.12.2015

Torstaina 17. joulukuuta sivulla A 30 kirjoitettiin virheellisesti, että kalasääski Ukko söisi Gabonissa liemiryömijöitä. Kalasuvun nimi on liejuryömijät.

13.1.2016

Tiistaina 12. tammikuuta sivulla B 3 väitettiin, että David Bowien ensimmäisestä avioliitosta syntyneen pojan nimi olisi Joe. Hänen etunimensä on Duncan.